

Στρατηγείν

Τεύχος 1(3) Καλοκαίρι 2019

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Πολιτικοστρατιωτικές Σχέσεις

Πολιτικοστρατιωτικές Σχέσεις στην Ελλάδα της Κρίσεως 2008-15

Κ. Γκίνης

Η Ανώτατη Διεύθυνση των Επιχειρήσεων της Στρατιάς Μικράς Ασίας

Β. Λουμιώτης

Η Συγκρότηση της Ηγεσίας του Στρατού: Από την Ήττα του 1897 έως τους Βαλκανικούς πολέμους

Δ. Μαλέσης

Το Επιθετικό Στοιχείο στην Άμυνα

Π. Τσαρουχάκης

Κλειώ και Άρης: Στρατιωτική Ιστορία, Στρατηγική και Επαγγελματική Στρατιωτική Μόρφωση

Π. Γκαρτζονίκας

Πολιτικο-Στρατιωτικές Σχέσεις στην Ελλάδα της Κρίσεως (2008-2015) και το Δίλημμα της Κηδεμονίας

Κωνσταντίνος Γκίνης

ΣΥΝΟΨΗ

Η οικονομική κρίση προκάλεσε στην Ελλάδα φαινόμενα και συνθήκες πραιτωριανής κοινωνίας. Αυτό δημιούργησε στις Κυβερνήσεις βαθιά καχυποψία (δεν υπήρξαν αποδείξεις) διολισθήσεως προς το στρατιωτικό πραιτωριανισμό (επέμβαση των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ) στο πολιτικό γίγνασθαι). Οι Κυβερνήσεις ως απάντηση στην κατάσταση αυτή, απέρριψαν την ενίσχυση του δημοκρατικού πολιτικού ελέγχου και απάντησαν με απόλυτο υποκειμενικό πολιτικό έλεγχο, στα όρια του αυταρχισμού, απέρριψαν επίσης τον «άνισο διάλογο» και εφήρμοσαν έναν «αυταρχικό μονόλογο», διαρρηγγύνοντας τις Πολιτικο-Στρατιωτικές Σχέσεις. Ως μέσα χρησιμοποιήθηκαν οι αποστρατείες και αντικαταστάσεις της ηγεσίας και ο πολιτικός παρεμβατισμός στις κρίσεις των στελεχών των ΕΔ, όπως επίσης και ο περιορισμός των πόρων υποστηρίξεως της στρατιωτικής ισχύος. Σε σχέση με το Δίλημμα της Κηδεμονίας, οι Κυβερνήσεις επέλεξαν την αποδυνάμωση των δυνατοτήτων των ΕΔ, παρά την ισχυρή εξωτερική απειλή, έναντι του φόβου και της υποψίας εμπλοκής αυτών στην πολιτική ζωή της χώρας.

Λέξεις κλειδιά: πραιτωριανή κοινωνία, στρατιωτικός πραιτωριανισμός, πολιτικός έλεγχος, αντικειμενικός ή υποκειμενικός πολιτικός έλεγχος, άνισος διάλογος, δίλημμα της κηδεμονίας

Σκοπός

Η προσέγγιση και η εξέταση των πολιτικο-στρατιωτικών σχέσεων (ΠΣΣ) στην Ελλάδα, σε ότι αφορά στην επιλογή της ηγεσίας των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ), στο ενδεχόμενο εμπλοκής των ΕΔ στην εσωτερική ασφάλεια ή διενέργειας στρατιωτικού κινήματος καθώς και η απάντηση στο «Δίλημμα της Κηδεμονίας», κατά το χρονικό διάστημα από το τέλος του 2008 μέχρι τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015.

Εισαγωγή

Εξαιρετικές μελέτες έχουν διερευνήσει τις ΠΣΣ από την αρχή του 20^{ου} αιώνα μέχρι το 1974.¹ Οι ΕΔ στην περίοδο της μεταπολιτεύσεως, όπως έχει ονομασθεί αυτή μετά το 1974,

¹ Ενδεικτικά βλ. Οάνος Βερέμης, *Οι Επεμβάσεις του Στρατού στην Ελληνική Πολιτική 1916-1936*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2018), Βίκτωρ Παπακοσμάς, *Ο Στρατός στην Πολιτική Ζωή της Ελλάδος*, (Αθήνα: Εστία, 1981), **Για παραπομπή στο άρθρο:** Κωνσταντίνος Γκίνης, «Πολιτικο-στρατιωτικές Σχέσεις στην Ελλάδα της Κρίσεως (2008-2015) και το Δίλημμα της Κηδεμονίας», *ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΝ*, Τ. 1, (Καλοκαίρι 2019), 1-32.

έχουν παραμείνει έξω από το πεδίο του πολιτικού ανταγωνισμού, μη λαμβάνοντας θέση υπέρ των αντιμαχομένων πολιτικών παρατάξεων. Εστιασμένες στη θεσμική τους αποστολή, δηλαδή στην άμυνα της χώρας και στηρίζοντας ενεργητικά την ελληνική κοινωνία μέσω της κοινωνικής τους προσφοράς αλλά και της συνδρομής στο πλαίσιο της πολιτικής προστασίας, απολαμβάνουν ως θεσμός σημαντικής αποδοχής, ευρισκόμενες πάντοτε στην κορυφή των σχετικών προτιμήσεων, εν αντιθέσει με τις κυβερνήσεις και τα κόμματα τα οποία είναι σταθερά στις τελευταίες θέσεις.²

Ο πολιτικός έλεγχος των στρατιωτικών στα δημοκρατικά πολιτεύματα δυτικού τύπου, αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για τη σταθερότητά τους.³ Γενικώς στις δυτικές δημοκρατίες έτσι και στην Ελλάδα, επικρατεί η αντίληψη ότι, εφόσον δεν γίνονται πραξικοπήματα ή τέλος πάντων στρατιωτικά κινήματα, οι ΠΣΣ εξελίσσονται ομαλά. Ωστόσο η προσέγγιση αυτή είναι εξαιρετικά απλουστευτική. Οι ΠΣΣ είναι υγιείς όταν συνδυάζονται πολιτικός έλεγχος, επαρκής στρατιωτική ισχύς, στρατηγική και επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008, επηρέασε την Ελλάδα και την κατέστησε το πλέον «προβλεπόμενο» θύμα της, καθώς στην περίοδο 2009-2015, η συρρίκνωση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) ανήλθε στο 25%, η μείωση των εισοδημάτων υπερέβη το 30%, ενώ η ανεργία ξεπέρασε το 26%.⁴ Αυτά προκάλεσαν, οικονομική αβεβαιότητα, οξεία πολιτική αντιπαράθεση και αστάθεια, κοινωνική αναταραχή και ανασφάλεια, τα οποία επηρέασαν αρνητικά και τις ΠΣΣ. Θα εξετασθούν οι αντιδράσεις των κυβερνήσεων στα προαναφερθέντα πεδία των ΠΣΣ, τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, καθώς αυτές ενεργούσαν και εναλλάσσονταν υπό το κράτος των πιέσεων αφενός των δανειστών και αφετέρου των εσωτερικών κοινωνικών και πολιτικών αντιδράσεων που πυροδοτούσαν. Γενικώς, η Ελλάδα βρέθηκε σε μια περίοδο βαθιάς κρίσεως, κοινωνικής, αξιακής και αρχών, της οποίας το επιφανέστερο ήταν η οικονομική κρίση.

Στο εγγύς γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό περιβάλλον της Ελλάδος συνεχίσθηκε η παρατεταμένη «σύγκρουση χαμηλής εντάσεως», η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη από τα μέσα της δεκαετίας του 1950, μεταξύ του Ελληνισμού (ελληνικού και κυπριακού) και της Τουρκίας.⁵ Βασικό αίτιο αυτής αποτελεί η αναθεωρητική στρατηγική της Τουρκίας. Στα γινώστα ζητήματα μεταξύ των δύο πλευρών προστέθηκε και η αντιπαράθεση λόγω της

Δημήτριος Παπαδιάντης, *Στρατός και Πολιτική Εξουσία στη Μετεμφυλιακή Ελλάδα*, (Θεσσαλονίκη: Επικεντρο, 2014).

² Public Issue, Έρευνα για τους Θεσμούς, Δείκτες εμπιστοσύνης 2007-2015, Νοέμβριος 2015, Διαγρ. 3.4,5,16, / ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, "Τι πιστεύουν οι Έλληνες," (Νοέμβριος 2015), 37.

³ Corelia-Adriana Baciu, From Guardians of the State to Guardians of Democracy? Institutional Change and Military Democratization in Insecure States στο Steven Rattava, Radomir Compel, Sergio Aguilar (eds), *Guns & Roses: Comparative Civil-Military Relations in the Changing Security Environment*, (Palgrave Macmillan, 2019), 368.

⁴ Panagiotis Artelaris, Yannis Tsiaras, "Anti-austerity voting in an era of economic crisis: Regional evidence from the 2015 referendum in Greece." *Environment and Planning C: Politics and Space* 2018, Vol. 36(4) 589-608.

⁵ US Army, FM 7-98. *Operations in Low – Intensity Conflict* (HQ Department of the Army, 1992), 1-1.

Σύγκρουση Χαμηλής Εντάσεως είναι μια πολιτικο-στρατιωτική αντιπαράθεση μεταξύ ανταγωνιστικών κρατών ή αντιστοίχων ομάδων κρατών. Κινείται στο επίπεδο κάτω του γενικού πόλεμου και υπεράνω του συνήθους εθνικού ανταγωνισμού. Η Σύγκρουση Χαμηλής Εντάσεως κυμαίνεται από την υπονόμευση μέχρι την ευρεία χρησιμοποίηση των ΕΑ. Διεξάγεται με συνδυασμό πολιτικών, οικονομικών, πληροφοριακών και στρατιωτικών δυνατοτήτων. Συνήθως είναι τοπική, ωστόσο μπορεί να προκαλέσει περιφερειακές και παγκόσμιες επιπτώσεις ασφαλείας.

ανακαλύψαμε από την Κυπριακή Δημοκρατία κοιτασμάτων φυσικού αερίου, εντός της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) της, στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι ΕΔ συνέχισαν σταθερά και την περίοδο αυτή την αντιμετώπιση των τουρκικών δραστηριοτήτων στην περιοχή του Αιγαίου.

Η στρατηγική της Ελλάδος έναντι του τουρκικού αναθεωρητισμού και ειδικότερα η αμυντική της σχεδίαση, επηρεάστηκε αποφασιστικά από δύο ανπλήψεις που εισήγαγε ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης Ευάγγελος Βενιζέλος. Τη «στρατηγική ψυχραιμία» που σημαίνει ότι «...δεν ενδίδουμε σε σημειακές προκλήσεις, αλλά δεν αφήνουμε και τίποτα αναπάντητο» και τη «σημειακή κρίση», καθώς πρέπει να «...είμαστε προετοιμασμένοι για σημειακές κρίσεις, επεισοδιακού χαρακτήρα, που αλλάζουν το διπλωματικό συσχετισμό δυνάμεων σε πολύ μικρό χρόνο και οδηγούν σε αλυσιδωτές εξελίξεις κυρίως στο επίπεδο των πολιτικών συσχετισμών...».⁶ Στο πλαίσιο αυτό, δεν αξιολογούνται οι πραγματικές στρατιωτικές και ευρύτερα εθνικές δυνατότητες του ανππάλου, αλλά υποβαθμίζονται και προσαρμόζονται σε περιορισμένο τόπο και χρόνο. Αυτό σε συνδυασμό και με την οικονομική δυσχέρεια, ενίσχυσε τη γενικότερη τάση υποβαθμίσεως και των ημετέρων στρατιωτικών δυνατοτήτων.

Οι Ένοπλες Δυνάμεις ως Θεσμός⁷

Οι ΕΔ αποτελούν συστατικό στοιχείο της κρατικής δομής. Τα καθεστώτα δεν είναι δυνατόν να διατηρηθούν στην εξουσία στηριζόμενα αποκλειστικά και μόνο στην πολιτική νομιμοποίηση ή στη διοικητική αποτελεσματικότητα. Εδράζονται σε ευρύτερη ή σε μικρότερη κλίμακα και στη δυνατότητα ή στην ενάσκηση βίας μέσω των θεσμών του στρατού και της αστυνομίας. Η σχέση μεταξύ κράτους και ΕΔ, είναι συχνά κρίσιμη για την επιβίωση του πρώτου, έναντι εξωτερικών εχθρών αλλά και εσωτερικών απειλών. Αν υπερσχύσει ο εσωτερικός ρόλος των ΕΔ έναντι του εξωτερικού αυτό θα αποτελέσει διαλυτικό παράγοντα για το δημοκρατικό πολιτικό έλεγχο.⁸

Οι ΕΔ είναι ένας ιδιόμορφος θεσμός του κράτους, ο οποίος διαθέτει τέσσερα χαρακτηριστικά, που τον καθιστούν διακριτό, αλλά και του παρέχουν συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι άλλων κρατικών θεσμών:

α) διαθέτουν την ισχύ των όπλων, ως πολεμική μηχανή και ως εκ τούτου ικανότητα καταναγκασμού,

β) έχουν ιεραρχική δομή, είναι πειθαρχημένες, αυστηρά οργανωμένες και διαθέτουν κουλτούρα αναντίρρητης υπακοής, με υψηλότατο βαθμό οργανωτικής αποτελεσματικότητας

γ) διαθέτουν ξεχωριστή κουλτούρα και διακριτές αξίες

δ) πιστεύεται – ειδικά από μέλη των ΕΔ – ότι υπερβαίνουν ακόμη και την πολιτική, καθώς εγγυώνται την άμυνα και ασφάλεια του κράτους, δηλαδή την ύπαρξή του, όπως επίσης και ότι αποτελούν θεματοφύλακα των εθνικών συμφερόντων.

⁶ Υπουργός Εθνικής Αμύνης Ευ. Βενιζέλος. Ομιλία στην ΑΔΙΣΠΟ. 4/6/2010 (<https://www.evenizelos.gr/43-programm-proposals/education/1778-adisoo.html> ανακτήθηκε 15/7/2019).

⁷ Andrew Heywood. *Εισαγωγή στην Πολιτική*, (Αθήνα: Πόλις, 2006) 523-550.

⁸ Thomas Bruneau, Florina Cristina Matei (eds), *The Routledge Handbook of Civil-Military Relations*, (New York: Routledge, 2013), 1,6.

Γενικώς ο ρόλος των ΕΔ μπορεί να συνοψισθεί στα ακόλουθα: α) όργανο αμύνης και εξωτερικής ασφάλειας της χώρας β) εγγυητής ή υποστηρικτής της πολιτικής τάξεως και σταθερότητας (δεν ισχύει στην Ελλάδα) γ) ομάδα συμφερόντων δ) εναλλακτική λύση στο πολιτικό σύστημα εξουσίας.

Κλασική Θεωρία Πολιτικο – Στρατιωτικών Σχέσεων

Ο Samuel Huntington στο περίφημο βιβλίο του, *The Soldier and the State*, περιέγραψε τις διαφορές μεταξύ των στρατιωτικών και της υπόλοιπης κοινωνίας.⁹ Οι δύο αυτοί κόσμοι χαρακτηρίζονται από διαφορετικές αξίες, στάση και συμπεριφορά, κανόνες και πρότυπα απέναντι στην κοινωνική δυναμική και τις εξελίξεις. Ειδικότερα, θεωρείται ότι σε μια φιλελεύθερη κοινωνία η κυριαρχία της πολιτικής εξουσίας επί των στρατιωτικών επιτυγχάνεται με το «στρατιωτικό επαγγελματισμό» ο οποίος διαμορφώνει ένα σώμα αξιωματικών πολιτικά ουδέτερο, αυτόνομο και υψηλών επαγγελματικών δυνατοτήτων. Φυσικά ο επαγγελματισμός δεν εμποδίζει τους στρατιωτικούς να επέμβουν στην πολιτική.¹⁰

Ο έλεγχος της κοινωνίας επί των στρατιωτικών εκφράζεται με τον όρο «πολιτικός έλεγχος». Διακρίνονται δύο τρόποι πολιτικού ελέγχου ο υποκειμενικός και ο αντικειμενικός. Ο υποκειμενικός αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση του ελέγχου κοινωνικών ομάδων (κόμματα, ομάδες πίεσης, κτλ) επί των στρατιωτικών. Σχετίζεται με μειωμένο επαγγελματισμό του σώματος των αξιωματικών και αυξημένη ισχύ συγκεκριμένων κυβερνητικών οργάνων ή κοινωνικών ομάδων. Ο υποκειμενικός έλεγχος επιτυγχάνει τον σκοπό του μέσω της πολιτικοποίησης των στρατιωτικών. Ο αντικειμενικός πολιτικός έλεγχος επιδιώκει την ενίσχυση του στρατιωτικού επαγγελματισμού, δηλαδή επιτυγχάνει το σκοπό του «στρατιωτικοποιώντας» τους στρατιωτικούς και μετατρέποντάς τους σε «εργαλείο» του κράτους. Με τον τρόπο αυτό, περιορίζεται η προσπάθεια επιρροής και ελέγχου των κοινωνικών ομάδων, ενώ οι στρατιωτικοί συμμετέχουν στην πολιτική, θεσμικά, κοινωνικά και συνταγματικά. Αντιθέτως, στον υποκειμενικό, η εμπλοκή στην πολιτική αποτελεί προϋπόθεση. Συνοπτικά, ο αντικειμενικός πολιτικός έλεγχος αναγνωρίζει την αυτονομία του στρατιωτικού επαγγελματισμού, ενώ ο υποκειμενικός αρνείται την ύπαρξη ανεξάρτητης στρατιωτικής σφαίρας. Η άνοδος του στρατιωτικού επαγγελματισμού πολλαπλασιάζει τις απαιτήσεις για αντικειμενικό έλεγχο. Ο υποκειμενικός έλεγχος πηγάζει από την αναζήτηση ποικίλων κοινωνικών ομάδων ενισχυμένου ρόλου, απόψεως και ισχύος περί τα στρατιωτικά ζητήματα.

Ένα σώμα αξιωματικών υψηλού στρατιωτικού επαγγελματισμού, είναι έτοιμο να ανταποκριθεί στις ανάγκες κάθε πολιτικής ή κοινωνικής ομάδος η οποία διαθέτει νομιμοποιημένη εξουσία εντός του κράτους. Ο αντικειμενικός πολιτικός έλεγχος, περιορίζει τη δυνατότητα να κάνουν οι στρατιωτικοί «χάρες» και «εκδουλεύσεις» στις διάφορες ομάδες, δημιουργώντας έτσι συνθήκες ουδέτερου ελέγχου. Τότε, αυτό αναγνωρίζεται από όλες τις κοινωνικές ομάδες και ο πολιτικός έλεγχος από πολιτικό σλόγκαν συγκαλύφσεως των συμφερόντων ομάδων, αναβιβάζεται σε λειτουργική αντίληψη και πράξη.

Ο υποκειμενικός πολιτικός έλεγχος συνήθως δημιουργεί σύγκρουση μεταξύ του πολιτικού ελέγχου και των αναγκών στρατιωτικής ισχύος. Όταν αυξάνονται οι απειλές ασφαλείας και υπάρχει ανάγκη ενισχύσεως των στρατιωτικών δυνατοτήτων, τότε γίνεται

⁹ Samuel Huntington, *The Soldier and the State*, (Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, Fifteenth printing, 2000), 80-97.

¹⁰ S.E. Finer, *The Man on Horseback*, (New York: Praeger, 1962), 25-27.

δυσκολότερη η ενάσκηση του πολιτικού ελέγχου. Η ενίσχυση της στρατιωτικής ισχύος, θεωρείται ότι υπονομεύει τον πολιτικό έλεγχο. Αντιθέτως, η προσπάθεια ενισχύσεως του υποκειμενικού ελέγχου οδηγεί συχνά στην υποβάθμιση των στρατιωτικών δυνατοτήτων.

Στον αντικειμενικό πολιτικό έλεγχο, δεν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ ελέγχου και στρατιωτικής ισχύος, καθώς η επιρροή των στρατιωτικών είναι μειωμένη στο ελάχιστο δυνατό επίπεδο, ενώ παράλληλα ενισχύεται η στρατιωτική ισχύς. Η επίτευξη του αντικειμενικού πολιτικού ελέγχου ωστόσο παρεμποδίζεται από την τάση πολλών κοινωνικών ομάδων να προσεγγίζουν τον πολιτικό έλεγχο με υποκειμενικούς όρους, καθώς είναι απρόθυμες να αποδεχθούν ένα πολιτικά ουδέτερο σώμα αξιωματικών. Συνεχίζουν να επιμένουν στην υποταγή του σώματος των αξιωματικών στα συμφέροντα και στις αρχές τους. Επομένως, ακόμη και στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες ο απόλυτος αντικειμενικός πολιτικός έλεγχος, συναντά εμπόδια και ενδεχομένως περιορισμούς.

Γενικώς ο αντικειμενικός πολιτικός έλεγχος, ενασκειται με θεσμοθετημένες και τυποποιημένες διαδικασίες και εμπλοκή πολλαπλών παραγόντων (κυβέρνηση, βουλή, ΕΔ, ακαδημαϊκή κοινότητα, αμυντική βιομηχανία κτλ) σε αυτές και το σημαντικότερο με λογοδοσία όλων των εμπλεκόμενων. Αντιθέτως ο υποκειμενικός πολιτικός έλεγχος στηρίζεται σε ένα πολύ τυπικό και ασθενές νομικό πλαίσιο, όπου την απόλυτη πρωτοβουλία έχει η κυβέρνηση, χωρίς λογοδοσία σε οποιοδήποτε θεσμικό όργανο.

Παρότι η κλασική θεωρία έχει δεχθεί σοβαρή και εύλογη κριτική από πολλές πλευρές, «παραμένει ο θεμέλιος λίθος για τη μελέτη των ΠΣΣ». ¹¹ Σε ότι αφορά στην Ελλάδα, επειδή η μελέτη των ΠΣΣ μετά το 1974, παραμένει σε εμβρυακή κατάσταση, θεωρούμε ότι παρέχει ένα επαρκές πλαίσιο προσεγγίσεως αυτών τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Ο Άνισος Διάλογος στις Πολιτικο-Στρατιωτικές Σχέσεις

Ο καθηγητής Eliot Cohen εισήγαγε τον όρο «Άνισος Διάλογος» μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών ηγετών. Δηλαδή «διάλογο, στον οποίο αμφότερες οι πλευρές εκφράζουν τις απόψεις τους ευθέως και απερίφραστα, ενίοτε και επιθετικά, και όχι άπαξ αλλά επαναλαμβανόμενα, και άνισα, γιατί η τελική εξουσία του πολιτικού ηγέτη είναι αναμφισβήτητη και αναντίρρητη».

Οι πολιτικοί ηγέτες φυσικά δεν υπαγορεύουν τη θέληση τους στους υφισταμένους τους στρατιωτικούς. Ενδεχομένως να επιχειρήσουν να τους κολακεύσουν ή να τους εκφοβίσουν, να διερευνήσουν ή να δοκιμάσουν τις προθέσεις και τις αντοχές τους, αλλά σπανίως εκδίδουν διαταγές ή συμπεριφέρονται ως αρχιστράτηγοι. Επίσης ανέχονται, προαγάγουν και επιλέγουν στρατιωτικούς που διαφωνούν ακόμη και έντονα μαζί τους. Οι πολιτικοί ηγέτες διαχειρίζονται τη στρατιωτική συμβουλή, απολύτως ως αυτό που είναι, δηλαδή ως συμβουλή και όχι ως τρόπο ενεργείας ο οποίος πρέπει να επικυρωθεί χωρίς περαιτέρω συστηματική μελέτη και αξιολόγηση.

Επιπλέον, είναι υποχρεωμένοι να αξιολογούν την κατάσταση των ΕΔ, έναντι της εθνικής στρατηγικής και της πραγματικότητας στο πεδίο. Αυτό επιβάλλει να τεθούν ερωτήματα για τη λειτουργικότητα και αποτελεσματικότητα της δομής των ΕΔ, για τα έργα και τις αποστολές που τους έχουν ανατεθεί, για τους πόρους που απαιτούνται για να τις φέρουν σε πέρας και πάνω από όλα αν διαθέτουν τους κατάλληλους ηγέτες.

¹¹ Eliot Cohen, *Supreme Command*, (New York: The Free Press, 2002), Appendix (ενδεικτικά).

Επίσης, οι πολιτικοί επιβάλλεται να ενασκούν συστηματικό έλεγχο και αξιολόγηση των απόψεων των στρατιωτικών, αφήνοντας τους ακόμη και σε διάλογο με άλλους στρατιωτικούς ή μη, που έχουν αντίθετη ή διαφορετική γνώμη. Αναμφισβήτητα οι απόψεις ενός στρατιωτικού διοικητού είναι δυνατόν να επηρεασθούν μερικώς από διάφορους παράγοντες, σε καμία όμως περίπτωση δεν πρέπει να υποστεί έκπτωση το αίσθημα ευθύνης και η υποχρέωση για διεξαγωγή αποτελεσματικών επιχειρήσεων.

Το Δίλημμα της Κηδεμονίας (The Guardianship Dilemma)¹²

Το Δίλημμα της Κηδεμονίας πηγάζει εκ της ισχύος των ΕΔ και τον κίνδυνο που αυτή δύναται να προκαλέσει στην πρωτοκαθεδρία της πολιτικής. Οι ΕΔ, αφενός μεν πρέπει να διαθέτουν επαρκή ισχύ για την προστασία του κράτους, αφετέρου δε η ισχύς τους αυτή καθεαυτή συνιστά μια εν δυνάμει απειλή για το καθεστώς. Στρατιωτικοί οι οποίοι εξετάζουν την περίπτωση να επέμβουν στην πολιτική ζωή έχουν να αντιμετωπίσουν ταυτοχρόνως δυο προκλήσεις. Πρώτον, να ανατρέψουν επιτυχώς την κυβέρνηση και δεύτερον, να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις απειλές και τους κινδύνους εναντίον του κράτους. Εάν το κράτος αντιμετωπίζει ισχυρές εξωτερικές απειλές, η διπλή αυτή πρόκληση οδηγεί στην υπακοή και στη συμμόρφωση των στρατιωτικών προς το καθεστώς. Στρατιωτική εκτροπή είναι δυνατόν να λάβει χώρα όταν υπάρχουν αποκλίνουσες εκτιμήσεις μεταξύ πολιτικής και στρατιωτικής ελίτ, σχετικά με τις απειλές και κυρίως με το βαθμό κινδύνου που αυτές αντιπροσωπεύουν. Οι πολιτικοί ηγέτες που έχουν πλήρη εικόνα για την έκταση και τη σοβαρότητα της εξωτερικής απειλής, δύναται να ενισχύσουν τις ΕΔ με τους ανάλογους πόρους χωρίς φόβο εκτροπής αυτών.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του διλήμματος της κηδεμονίας μπορούν να συνοψισθούν στα ακόλουθα:

α) τα κράτη πρέπει να προστατευθούν από εξωτερικές απειλές και εχθρούς, με τον κίνδυνο ωστόσο οι ΕΔ να αποτελέσουν απειλή για το ίδιο το καθεστώς

β) η κυβέρνηση έχει την «ισχύ του πορτοφολιού» διαχειριζόμενη αναλόγως τη ροή των πόρων προς τις ΕΔ, σταθμίζοντας τόσο τις εξωτερικές απειλές όσο και τον κίνδυνο εσωτερικής εκτροπής

γ) η κυβέρνηση έχει την ευχέρεια να επιλέξει την ηγεσία των ΕΔ, είτε αναλόγως ικανοτήτων είτε εκ του ελεγχόμενου ή φίλα προσκειμένου προς αυτή κοινωνικού, οικονομικού ή πολιτικού χώρου

δ) όσο ικανότερη είναι η στρατιωτική ηγεσία τόσο αποτελεσματικότερη θα είναι στην αντιμετώπιση του εξωτερικού εχθρού, αλλά ταυτοχρόνως και πλέον επικίνδυνη αν αποφασίσει να στραφεί κατά του καθεστώτος.

¹² R. Blake McMahon, Branislav L. Slantchev, "The Guardianship Dilemma: Regime Security through and from the Armed Forces," *American Political Science Review*, Vol. 109, No 2, (May 2015), 297- 313.

Νομικό Πλαίσιο Επιλογής των Αρχηγών Γενικών Επιτελείων (Α/ΓΕ)¹³

Το 1996 αποφασίζεται η επιλογή των Αρχηγών των Γενικών Επιτελείων να ακολουθήσει μια τυποποιημένη διαδικασία η οποία προβλέπει, έγκαιρη επιλογή (3 ή 1 μήνας νωρίτερα), ελάχιστη θητεία (2 έτη) και δυνατότητα παρατάσεως αυτής (1 έτος).¹⁴ Αναμφισβήτητα, η απόφαση αποτέλεσε σταθμό καθώς επέτρεπε την έγκαιρη ενημέρωση των Αρχηγών και παρείχε επαρκή χρόνο σχεδιάσεως και ολοκληρώσεως προγραμμάτων τόσο για τις Ένοπλες Δυνάμεις συνολικά όσο και για τους Κλάδους τους. Το θεσμικό αυτό πλαίσιο το οποίο ήταν απόλυτα θετικό και λειτουργικό, αν και χρειαζόταν βελτιώσεις, σταδιακά ανετράφη με αποτέλεσμα το 2006 να έχει καταργηθεί πλήρως.¹⁵

Επίσης το 2002, ο Α/ΓΕΕΘΑ ανέλαβε την επιχειρησιακή διοίκηση των Διακλαδικών Στρατηγείων με βάση την οποία αναθέτει έργα και αποστολές στους υφιστάμενους διοικητές. Από το 2010 ο Α/ΓΕΕΘΑ ενασκεί πλήρη διοίκηση όλων των Κλάδων των ΕΔ, ενώ οι Α/ΓΕ ασκούν τη διοικητική διοίκηση του Κλάδου τους στο πλαίσιο των ενιαίων οδηγιών και διαταγών του Α/ΓΕΕΘΑ και εντάσσονται στην αλυσίδα της επιχειρησιακής διοικήσεως αναλαμβάνοντας τις αποστολές και τα έργα που τους ανατίθενται από αυτόν. Σε κάθε περίπτωση οι Α/ΓΕ, είναι «υπεύθυνοι για την άρτια οργάνωση, επάνδρωση, εξοπλισμό, εκπαίδευση, αξιολόγηση και προπαρασκευή για πόλεμο, ετοιμότητα και χρησιμοποίηση του Κλάδου τους, σύμφωνα προς τις οδηγίες και διαταγές του Υπουργού Εθνικής Άμυνας και του Α/ΓΕΕΘΑ ενώ εντάσσονται στην αλυσίδα της επιχειρησιακής διοικήσεως».¹⁶

Τελικά, οι κυβερνήσεις διαμόρφωσαν ένα καθεστώς επιλογής της στρατιωτικής ηγεσίας, το οποίο δεν ήταν τυποποιημένο, δημοκρατικά ελεγχόμενο και το σημαντικότερο όλων ήταν χωρίς κανόνες και στοιχειώδεις προϋποθέσεις και εγγυήσεις αποτελεσματικής λειτουργίας. Δηλαδή, υπήρξε μια μετάπτωση από ένα σύστημα με αρκετά στοιχεία αντικειμενικού πολιτικού ελέγχου, σε ένα εντελώς υποκειμενικό.

¹³ Ν. 2292/1995 (ΦΕΚ Α' 135/95), Οργάνωση και λειτουργία Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, Διοίκηση και Έλεγχος των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλες διατάξεις, Άρ. 11, παρ. 5 και Άρ. 14, παρ.2... / Ν. 2439/1996 (ΦΕΚ Α' 219/96), Ιεραρχία και Εξέλιξη των Μόνιμων Αξωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων, Άρ. 15.

¹⁴ Ν. 2292/95 (ΦΕΚ Α' 35/95), Οργάνωση και λειτουργία του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, Διοίκηση και έλεγχος των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλες διατάξεις, Άρ. 11, παρ.2, Άρ.14 παρ.2.

¹⁵ Ν. 3257/2004 (ΦΕΚ 143Α'/2004) Ρυθμίσεις Θεμάτων Προσωπικού των Ενόπλων Δυνάμεων. Άρθρο 10, παρ. 8. Ν. 3442/2006. Κύρωση Συμφωνίας Στρατιωτικής Συνεργασίας μεταξύ του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας της Ελληνικής Δημοκρατίας και του Υπουργείου Άμυνας της Βουλγαρικής Δημοκρατίας και άλλες διατάξεις. Άρθρο 2.

¹⁶ Ν. 2984/2002 (ΦΕΚ Α' 15/2004). Οργανωτικά Θέματα του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, Ρυθμίσεις Προσωπικού και άλλες διατάξεις. Άρθρο 2 παρ. 2. Ν.3883/2010 (ΦΕΚ Α' 167 /2010). Υπηρεσιακή εξέλιξη και ιεραρχία των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων – Θέματα διοίκησης των Ενόπλων Δυνάμεων, Στρατολογίας και συναφείς διατάξεις. Άρθρο 71, παρ. 15.16. Ν. 2292/1995 (ΦΕΚ Α' 135/95 όπως ισχύει με τις τροποποιήσεις μέχρι το Φεβ.2019). Οργάνωση και λειτουργία Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, Διοίκηση και Έλεγχος των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλες διατάξεις. Άρθρο 14 παρ.4.

Πλαίσιο Επεμβάσεως των Ενόπλων Δυνάμεων στην Εσωτερική Ασφάλεια¹⁷

Η εμπλοκή των ΕΔ στην εσωτερική ασφάλεια αποτελεί ένα ευαίσθητο ζήτημα. Η Στρατιωτική Αρχή δύναται να επέμβει μόνο όταν έχει τεθεί σε εφαρμογή με απόφαση της Βουλής (πλειοψηφία των τριών πέμπτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών) ή με Προεδρικό Διάταγμα, σύμφωνα με το Σύνταγμα, σε ολόκληρη την επικράτεια ή σε τμήμα αυτής ο νόμος περί Καταστάσεως Πολιορκίας.¹⁸ Ο νόμος εφαρμόζεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις (πόλεμος, επιστράτευση, εξωτερικοί κίνδυνοι, άμεσοι κίνδυνοι εθνικής ασφάλειας, ένοπλο κίνημα προς ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος) κατόπιν εισηγήσεως της Κυβερνήσεως. Στην περίπτωση αυτή οι εξουσίες των πολιτικών αρχών που σχετίζονται με την προστασία της ασφαλείας του Κράτους, την τήρηση της τάξεως και την αστυνομία, αναλαμβάνονται και ασκούνται από τη Στρατιωτική Αρχή, κατά το μέτρο που αυτή θεωρεί αναγκαίο, οι δε κατά τόπους Αστυνομικές και Λιμενικές Υπηρεσίες υπάγονται στους Στρατιωτικούς Διοικητές.

Ο Κανονισμός Εξωτερικής Υπηρεσίας των Στρατευμάτων προβλέπει μια λεπτομερειακή διαδικασία επεμβάσεως των ΕΔ στην εσωτερική ασφάλεια, η οποία αφήνει ελάχιστα έως καθόλου περιθώρια οποιασδήποτε πρωτοβουλίας.¹⁹ Έτσι διαμορφώνεται στην Ελλάδα ένα πολύ αυστηρό θεσμικό και νομικό πλαίσιο επί του συγκεκριμένου ζητήματος.

Στρατιωτικός Επαγγελματισμός στην Ελλάδα

Μία σειρά από γεγονότα όπως, η στρατηγική κατάσταση που διαμορφώθηκε μετά το 1974, η ανάγκη αντιμετώπισεως της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας, η είσοδος των αξιωματικών και μονίμων υπαξιωματικών των ΕΔ μέσω των πανελληνίων εξετάσεων του Υπουργείου Παιδείας στις παραγωγικές σχολές, η επιτυχής συμμετοχή των ΕΔ, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, σε επιχειρήσεις ειρηνευτικών αποστολών σε διάφορες περιοχές του κόσμου (Βαλκανική, Περσικός Κόλπος, κέρα της Αφρικής, Αφγανιστάν κτλ), αλλά και η στελέχωση Στρατηγείων του ΝΑΤΟ, της ΕΕ, του ΟΑΣΕ, του ΟΗΕ κλπ, δημιούργησαν σοβαρές προϋποθέσεις ενισχύσεως του στρατιωτικού επαγγελματισμού στην Ελλάδα. Ειδικότερα, επέτρεψαν στα στελέχη των ΕΔ να έχουν μέτρο συγκρίσεως με ξένους συναδέλφους, τους έδωσαν τεράστια αυτοπεποίθηση, τους επέτρεψαν να αποκτήσουν κουλτούρα αποστολής και πρωτοφανή εμπειρία διαχειρίσεως ζητημάτων σε πολιτικο-στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο. Φυσικά παρέμεινε και ένα σημαντικό ποσοστό στις παραδοσιακές αντιλήψεις, της ήσσονος προσπάθειας, του πελατακού συστήματος και της περιορισμένης στρατιωτικής αντιλήψεως. Γενικώς μετά το

¹⁷ ΠΔ 84/2009 (ΦΕΚ Α' 108/2009) Κύρωση Κανονισμού Εξωτερικής Υπηρεσίας των Στρατευμάτων.

¹⁸ Σύνταγμα της Ελλάδας. Βουλή των Ελλήνων. Επανάδοση 2010, Άρθρο 48 σ. 55. Ν. 566/77 (ΦΕΚ Α' 90/77) Νόμος περί Καταστάσεως Πολιορκίας.

¹⁹ ΠΔ 84/2009 (ΦΕΚ Α' 108/2009) Κύρωση Κανονισμού Εξωτερικής Υπηρεσίας των Στρατευμάτων. Άρθρο 17 παρ. 1-8.

1974 ενισχύθηκε ο επαγγελματισμός των στελεχών των ΕΔ, ενώ ουδέποτε αμφισβητήθηκε ο πολιτικός έλεγχος και η πρωτοκαθεδρία της πολιτικής ηγεσίας.²⁰

Κυβέρνηση Νέας Δημοκρατίας (2007-2009)

Περί το τέλος του 2008, αρχίζουν να γίνονται ορατές και στην Ελλάδα οι επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως. Την 6 Δεκεμβρίου 2008, σε ένα τυχαίο περιστατικό, πέφτει νεκρός στην πλατεία Εξαρχειών ένας δεκαπεντάχρονος μαθητής από σφαίρα ειδικού φρουρού της Ελληνικής Αστυνομίας. Το γεγονός αυτό πυροδοτεί ένα ευρύτατο κύμα κοινωνικής αναταραχής στην Αθήνα, ειδικά στο κέντρο, αλλά και σε άλλες πόλεις της Ελλάδος, με συγκρούσεις, καταστροφές και λεηλασίες. Δημοσίως δεν το αποδέχεται κανείς, ωστόσο έγιναν εισηγήσεις προς τον Πρωθυπουργό για εφαρμογή του Νόμου περί Καταστάσεως Πολιορκίας (άρθρο 48 Συντάγματος). Σε σχετική βολιδοσκοπήση της ηγεσίας των ΕΔ αυτή ήταν αρνητική. Τελικά, δεν ελήφθη απόφαση χρησιμοποίησε των ΕΔ για την αντιμετώπιση της καταστάσεως.²¹

Η χρησιμοποίηση των ΕΔ σε ρόλο τήρησης της εσωτερικής ασφαλείας είναι σύνομη, εφόσον πραγματοποιηθεί κάτω από τις προϋποθέσεις που προαναφέρθηκαν (Σύνταγμα, νομικό πλαίσιο). Δυστυχώς, στη μεγάλη πλειοψηφία των ελλήνων πολιτικών, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που αναλαμβάνουν κρίσιμες κυβερνητικές θέσεις, υπάρχει μια ασαφής και ίσως στρεβλή εικόνα επί του ζητήματος. Όταν όμως έρχονται αντιμέτωποι με την εφαρμογή του πολύ αυστηρού θεσμικού και νομικού πλαισίου, τότε ανακρούουν πρήμνα αμέσως ή επιχειρούν να «πέσουν» την εκάστοτε ηγεσία των ΕΔ για «άτυπη» εφαρμογή κάποιων μέτρων.

Η κατάσταση πολιορκίας αποτελεί θέμα ταμπού, τόσο για τις κυβερνήσεις όσο και για τις ΕΔ. Καμία κυβέρνηση δεν έλαβε μεταπολιτευτικά απόφαση να εκπονηθούν και να εγκριθούν ανάλογα σχέδια (έργο – αποστολή, δυνάμεις, γενικές κατηγορίες και ειδικοί στόχοι προς διασφάλιση, επίπεδο προστασίας, κανόνες εμπλοκής κτλ). Αυτό οδηγεί σε διστακτικότητα έως άρνηση και στο εσωτερικό των ΕΔ για τη σχεδίαση καταστάσεων εφαρμογής του υπόψη νόμου, ακόμη και σε περίπτωση πολέμου ή εθνικών κρίσεων.

Επομένως ακόμη και αν πολιτικά εκρίνετο σκόπιμη η χρησιμοποίηση των ΕΔ σε ρόλο εσωτερικής ασφαλείας και ήταν εφικτή η εκπλήρωση των θεσμικών αλλά και νομικών προβλέψεων, δεν υπήρχε το επιχειρησιακό πλαίσιο που θα επέτρεπε τη χρησιμοποίηση τμημάτων των ΕΔ για την αντιμετώπιση της κοινωνικής αναταραχής, τόσο του Δεκεμβρίου 2008, όσο και άλλων περιπτώσεων. Ορθώς λοιπόν η ηγεσία των ΕΔ ήταν αρνητική σε μια τέτοια εξέλιξη.

Στις ευρωεκλογές της 7 Ιουνίου 2009, το κυβερνών κόμμα (ΝΔ) υπέστη ήττα από την αξιωματική αντιπολίτευση (ΠΑΣΟΚ). Δύο ημέρες αργότερα, την 9 Ιουνίου, ο Υπουργός

²⁰ Thanos P. Dokos, "The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: The Case of Greece" στο Philipp Fluri, Gustav Gustenau, Plamen Pantev (eds), *The Evolution of Civil-Military Relations in South-East Europe*, (New York: Physica-Verlag, 2005) 132-133.

²¹ Αγγελική Σπανού, "Αυτά που ακούστηκαν και (ευτυχώς) δεν εισακούστηκαν," Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 14/12/2008, σ.6. / Εφ. ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ, "Παιχνίδι και με τον στρατό," 11/12/2008, σ.12. / Πάρις Καρβουνόπουλος. Συνέντευξη με τον Στρατηγό ε.α. – Επίτιμο ΑΓΓΕΕΘΑ Γράμα Δημήτριο. «Πολιτική Ανορθότις και όχι κουβέντας με την Τουρκία.» *Militaire Magazine*, Τεύχος 1, Ιούλιος 2019 (https://issuu.com/militairechannel/docs/militaire_1?fbclid=IwAR2075_ZofPP4hQIDwXNiSdqS8Boq4T5wrMvO5SHYhEz8UvIwYNtQPh6s ανάκτηση 30/7/2019).

Εθνικής Αμύνης σε πρωινή εκπομπή της κρατικής τηλεόρασης, ανακοινώσε ακριβιστικά την μείωση της στρατιωτικής θητείας από 12 σε 9 μήνες για το Στρατό, με έναρξη από τον Αύγουστο 2009. Το ΚΥΣΕΑ έλαβε απόφαση για μειώσεις της χρηματοδοτήσεως των εξοπλιστικών προγραμμάτων της περιόδου 2010 -2015, κατά 15% για το 2010 και ετησίως κατά 10% μέχρι το 2015.²² Η μείωση των αμυντικών δαπανών σε μια περίοδο οικονομικής κρίσεως αποτελεί αναμφισβήτητο ένα ζήτημα που πρέπει να εξετασθεί, φυσικά πάντοτε εντός ενός σχεδιασμένου πλαισίου. Οι παραπάνω αποφάσεις αποτέλεσαν την απαρχή σειράς μέτρων, απ' όλες τις κυβερνήσεις που θα ακολουθήσουν. Η Ελλάδα βρίσκεται κάτω από τη σταθερή πίεση των πιστωτών για μείωση των αμυντικών της δαπανών, κάτω του 2% του ΑΕΠ, του λειτουργικού κόστους και των μισθών – συντάξεων κατά 62% και 41% αντίστοιχα, μεταξύ των ετών 2009-2016, όπως επίσης και για τη συγκρότηση μικρότερου επαγγελματικού στρατού, χαμηλού κόστους.²³ Κατά βάση η πίεση προέρχεται από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα) καθώς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο εκ των κανονισμών του απαγορεύεται να απαιτεί περικοπές αμυντικών δαπανών σε προγράμματα οικονομικής διασώσεως χωρών.²⁴ Οι κυβερνήσεις εφάρμοσαν τα μέτρα αυτά μέσω των μηνονίων οδηγώντας σταδιακά τις αμυντικές δαπάνες (2019) στο 1,7% του ΑΕΠ με το 70% περίπου να αντιστοιχεί σε μισθοδοσία και από 15% περίπου σε λειτουργικό και αναπτυξιακό (εξοπλισμοί) κόστος.²⁵ Επίσης, αποδέχθηκαν τη μείωση του προσωπικού με τη μέθοδο της διολισθήσεως. Δηλαδή το ισοζύγιο προσλήψεων, αξωματικών και μονίμων υπαξιωματικών εξερχομένων από τις παραγωγικές σχολές, επαγγελματιών οπλιτών και κατατάξεων στρατευομένων έναντι παραιτήσεων, αποστρατειών και μειωμένης αποδόσεως των κλάσεων, είναι αρνητικό σε ολόκληρη την εξεταζόμενη περίοδο, χωρίς φυσικά ανάλογη προσαρμογή της Δομής Δυνάμεων και τελικό αποτέλεσμα την υποστελέχωση των ΕΔ.

Όλες οι κυβερνήσεις ήταν εξαιρετικά άτολμες ώστε να επιχειρήσουν την αναδιοργάνωση των ΕΔ με βάση τα πραγματικά δημογραφικά και οικονομικά δεδομένα, φοβούμενες το κόστος των πελατειακών σχέσεων που έχουν αναπτύξει αλλά και τυχόν επιπτώσεις στα εθνικά ζητήματα. Ακόμη και η αναδιοργάνωση η οποία επιχειρήθηκε το 2013, αποδείχθηκε ανεπιτυχής. Τελικά προτιμήθηκε η σταδιακή διολίσθηση και απίσχναση των επιχειρησιακών δυνατοτήτων των ΕΔ, έναντι μιας σπιβαρής ανασυγκροτήσεως που θα διατηρούσε πολύ περισσότερες αλλά και ουσιαστικότερες δυνατότητες.

Η χάραξη της αμυντικής πολιτικής της Χώρας, η οποία είναι αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών σ' ένα άναρχο κρατοκεντρικό σύστημα, αφέθηκε από τις κυβερνήσεις στις πιέσεις και στους αριθμητικούς υπολογισμούς των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, η οποία δεν έχει τη δυνατότητα ούτε κατ' ελάχιστο να συνδράμει στρατιωτικά στην

²² Δήμος Βερούκιος, "Χωρίς μελέτες οι μειώσεις σε θητεία - εξοπλισμούς," Εφ. ΤΟ ΕΘΝΟΣ, 17/6/2009, σ.7 / Δημήτρης Κωστάκος, "«Μαχαίρι» στους εξοπλισμούς," Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ, 16/6/2009, σ.8. / Μάνος Ηλιάδης, "Τι κρύβεται πίσω από τις περικοπές μαμούθ," Εφ. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΠΕΝΔΥΤΗ, 20/6/2009, σ.32. / Άγγελος Κωβαίος, "Θητεία εννέα μηνών και μείωση εξοπλισμών," Εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 17/6/2009, 11. / Δήμος Βερούκιος, "Νέο πυροτέχνημα Μείμαρκα για τους εξοπλισμούς," Εφ. ΤΟ ΕΘΝΟΣ, 16/6/2009, 9.

²³ European Commission, *The Second Economic Adjustment Programme for Greece*, Occasional Papers 123. (First Review, December 2012), 25-26.

²⁴ Peter Spiegel, "Leaked paper: Should Greece cut defence spending?" Financial Times, 16/6/2015 (<http://blogs.ft.com/brusselsblog/2015/06/16/leaked-paper-should-greece-cut-defence-spending/>) (ανακτήθηκε 20/7/2019).

²⁵ Υπουργείο Οικονομικών. *Κρατικός Προϋπολογισμός*, Αθήνα, Νοέμβριος 2018.

ασφάλεια και άμυνα της Ελλάδος.²⁶ Δηλαδή ακολουθήθηκε μια φιλελεύθερη αντίληψη, η οποία θεωρεί ότι τα ζητήματα αμύνης και ασφαλείας, δύνανται να αντιμετωπισθούν λογιστικά και με οικονομικούς πόρους μόνο (π.χ. μεταναστευτικό).

Οι ετήσιες τακτικές κρίσεις των αξιωματικών λαμβάνουν χώρα άπαξ του έτους κάθε Μάρτιο - Απρίλιο και έκτακτες οποτεδήποτε.²⁷ Το πνεύμα του νόμου για τις έκτακτες κρίσεις είναι προσανατολισμένο προς την αντιμετώπιση γεγονότων και καταστάσεων οι οποίες είναι δυνατόν να ανακύψουν ακφινδώς. Την 6 Αυγούστου 2009, συνήλθε ακφινδιστικά το ΚΥΣΕΑ και αποφάσισε την αποστρατεία και ανπκατάσταση του Α/ΓΕΕΘΑ και του Α/ΓΕΣ, γεγονός που οδήγησε και στην επιλογή Α/ΓΕΑ. Ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης δήλωσε ότι οι κρίσεις ήταν προγραμματισμένες και έγιναν για να υπάρξει «εναρμόνιση» με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, αλλά και την Τουρκία, δηλαδή ανπκατάσταση των Αρχηγών το καλοκαίρι. Επίσης υπήρξε διαρροή σύμφωνα με την οποία λόγω της επισκέψεως του νέου Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ, στην Αθήνα, στις 26 Αυγούστου 2009, ήταν καλύτερα να συναντηθεί με μια νέα ηγεσία και όχι αυτή που θα αποστρατεύονταν σε λίγους μήνες.²⁸

Ανεπίσημως κυκλοφορεί ότι ο Α/ΓΕΕΘΑ, δεν είχε καλή συνεργασία με το ΥΠΕΞ, ήταν σκληροπυρηνικός έναντι της Τουρκίας, δεν είχε χειριστεί σωστά θέματα του ΝΑΤΟ, ανπδρούσε στη μείωση της θητείας και την περικοπή του εξοπλιστικού προγράμματος, ενώ του χρεώνονταν και απροθυμία εμπλοκής των ΕΔ στα γεγονότα του Δεκεμβρίου 2008.²⁹ Για τον Α/ΓΕΣ, απλώς ότι συμπλήρωσε τη διετία.

Φυσικά, καμία νομοθετική πρωτοβουλία δεν προηγήθηκε ούτε αναλήφθηκε στη συνέχεια προς την κατεύθυνση ετήσιων τακτικών κρίσεων των Αρχηγών Γενικών Επιτελείων τους θερινούς μήνες. Τελικά η ροή των γεγονότων διέμεισε την επίσημη απολογία, καθώς την 2 Σεπτεμβρίου 2009 ο Πρωθυπουργός ζήτησε τη διεξαγωγή εκλογών, για την αντιμετώπιση της οικονομικής καταστάσεως, οι οποίες έλαβαν χώρα την 4 Οκτώβριου 2009 και οδήγησαν σε νίκη και Κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ. Εκπράταται ότι οι κρίσεις έλαβαν χώρα αφενός μεν προς εξμπρηρέτηση θεωρουμένων «φιλα» προσκειμένων στην Κυβέρνηση, αφετέρου δε προκειμένου να δεσμεύσει την επόμενη κυβέρνηση, χωρίς ωστόσο να προκαλέσει σοβαρές αναταράξεις στο σύνολο της ηγεσίας των ΕΔ.

Συνοψίζοντας την περίοδο αυτή: Η Κυβέρνηση διερεύνησε τη δυνατότητα χρησιμοποίησε των ΕΔ (Δεκέμβριος 2008) σε ρόλο εσωτερικής ασφαλείας, ακόμη και χωρίς την τήρηση των συνταγματικών και νομικών εγγυήσεων και χωρίς τελικά να λάβει σχετική απόφαση. Μείωσε τους ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους υποστηρίξεως των ΕΔ, χωρίς ανάλογη ανασχεδίαση της Δομής Δυνάμεων, εγκαινιάζοντας μια μακρά περίοδο προϊούσης αποδυναμώσεως των ΕΔ. Τέλος, ένα μήνα πριν την προκήρυξη εθνικών

²⁶ Γιώργος Βοσκόπουλος, *Παράμετροι Αμυντικού και Στρατηγικού Σχεδιασμού*, (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2016), 12-13.

²⁷ Ν.2439/96, (ΦΕΚ 219 Α'/96), Ιεραρχία και Εξέλιξη των Μονίμων Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων, Αρ.13 παρ.1,2.

Σε όλο το πλαίσιο της μελέτης οι όροι τακτικές - έκτακτες κρίσεις χρησιμοποιούνται με χρονική έννοια και όχι με την απόλυτη έννοια του νόμου.

²⁸ Εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, "Κάθε Αύγουστο πλέον οι κρίσεις στην ηγεσία των Ε.Δ.," 7/8/2009, 4. / Άρης Ραβανός, "Αλλαγή αρχηγού για εναρμόνιση με το ΝΑΤΟ," Εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 7/8/2009, 4.

²⁹ Εφ. ΤΟ ΠΑΡΟΝ, "Τι κούβει η αλλαγή του Γράψα," 9/8/2009, σ.5. / Δήμος Βερούκος, "Καρατόμηση για Γράψα," Εφ. ΕΘΝΟΣ, 6/8/2009, 7.

εκλογών, αντικατέστησε με έκτακτες κρίσεις εν μέσω θέρους τα ¾ της ηγεσίας, χωρίς σοβαρή αιτιολογία.

Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ (2009-2011)

Η νέα Κυβέρνηση με την ανακοίνωση του Πρωθυπουργού Γιώργου Παπανδρέου για προσφυγή της Ελλάδος στον μηχανισμό στηρίξεως (Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) – Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ)), την Παρασκευή 23 Απριλίου 2010, με φόντο το ακριτικό Καστελόριζο, οδήγησε τη Χώρα στο δρόμο των «μνημονίων», των μέτρων λιτότητας, της δημοσιονομικής και λειτουργικής προσαρμογής, τα οποία πυροδότησαν στο εσωτερικό, κλίμα οξείας πολιτικής αντιπαράθεσης, βαθειάς κοινωνικής αναταραχής και αντιδράσεων.

Όσο η αστάθεια στη Χώρα αυξάνεται, κυκλοφορούν φήμες στο εξωτερικό για απόπειρα πραξικοπήματος στην Ελλάδα.³⁰ Κατά τον τριήμερο εορτασμό της επετείου της 28^{ης} Οκτωβρίου, στη Θεσσαλονίκη, το 2011, αποδοκιμάστηκαν κυβερνητικοί αξιωματούχοι σε διάφορες εκδηλώσεις, ενώ η αντίδραση κορυφώθηκε ανήμερα του εορτασμού της επετείου του «ΟΧΙ», όταν διαδηλωτές προηγήλασαν και εξανάγκασαν σε αποχώρηση τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τελικά προκάλεσαν τη ματαίωση της στρατιωτικής παρελάσεως. Παράλληλα σε πολλές άλλες πόλεις της Ελλάδος πολιτικο αποδοκιμάστηκαν και διακόπηκαν οι παρελάσεις.

Τις μεσημβρινές ώρες της 1ης Νοεμβρίου 2011, ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης ενημερώνει όλους τους Αρχηγούς των Γενικών Επιτελείων ότι σε λίγη ώρα θα συνεδριάσει το ΚΥΣΕΑ και θα τους αποστρατεύσει. Πραγματικά το ΚΥΣΕΑ αποστρατεύει τους Αρχηγούς και το σύνολο σχεδόν του Ανωτάτου Στρατιωτικού (ΑΣΣ) και του Ανωτάτου Ναυτικού Συμβουλίου (ΑΝΣ), συνολικά 16 ανωτάτους αξωματικούς και επιλέγει ως Α/ΓΕΕΘΑ και Α/ΓΕΣ, προαχθέντες προ οκταμήνου Αντιστρατήγους, όπως επίσης Υποναύαρχο ως Α/ΓΕΝ, ενώ διασώζεται η πμή της Πολεμικής Αεροπορίας με την προαγωγή του Αρχηγού του Αρχηγείου Τακτικής Αεροπορίας (Α/ΑΤΑ) σε Α/ΓΕΑ. Αυτό βέβαια προκαλεί τρομερές ανακατατάξεις, στο αμέσως επόμενο επίπεδο, όπου αξωματικοί εκτοξεύονται σε θέσεις για τις οποίες υπό φυσιολογικές συνθήκες θα απαιτούνταν 2-3 έτη για να αναρριχηθούν, με τις οποίες αρνητικές επιπτώσεις αυτό συνεπάγεται.

Υπάρχει φυσικά τεράστια αντίδραση από τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως και κυκλοφορούν φήμες ότι η ηγεσία αποστρατεύθηκε διότι σχεδιάζονταν πραξικόπημα. Μεγάλο μέρος της συζητήσεως για τις αποστρατείες εστιάσθηκε στον Α/ΓΕΣ, επειδή δεν συμφωνούσε με τη νέα Δομή Δυνάμεων. Σε κάθε περίπτωση, η Κυβέρνηση δεν έδωσε πειστικές εξηγήσεις για την ακνιδίασκή αλλαγή ηγεσίας των Ενόπλων Δυνάμεων, προκαλώντας αντιδράσεις της αντιπολιτεύσεως.³¹ Τελικά, η Κυβέρνηση παραιτήθηκε την

³⁰ Tim Worstall. "The Appalling Greek Solution: A Military Coup," Forbes, 26/10/2011 (<https://www.forbes.com/sites/timworstall/2011/10/26/the-real-greek-solution-a-military-coup/#3abf07ad1040> ανακτήθηκε 18/7/2019).

³¹ Δώρα Αντωνίου, "Αντιδράσεις από την αλλαγή ηγεσίας στις Ε.Δ.," Εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2/11/2011, σ.7 / Μάνος Ηλιάδης, "Κρίσεις – «πραξικόπημα» στις Ένοπλες Δυνάμεις," Εφ. Κόσμος του Επενδυτή, 5/11/2011, σ.49. / Μάκης Πολλάτος, "Πατι άλλαξαν τώρα οι αρχηγοί των ενόπλων Δυνάμεων," ΤΟ ΘΕΜΑ, 2/11/2011 (<https://www.protothema.gr/politics/article/156035/qiati-allaksan-tora-oi-archhgoi-ton-enoplon-dynameon/> ανακτήθηκε 20/7/2019). / Εφ. ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ "Ακνιδίες και ριζικές αλλαγές στην ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων," 2/11/2011, 26.

10 Νοεμβρίου και σχηματίστηκε νέα με Πρωθυπουργό τον οικονομολόγο Λουκά Παπαδήμο.

Διαπιστώνεται και σε αυτή την περίπτωση σχεδόν επανάληψη αυτών που συνέβησαν τον Αύγουστο 2009. Δηλαδή λίγες ημέρες πριν την αποχώρησή της από την εξουσία η Κυβέρνηση διενεργεί έκτακτες κρίσεις και αντικαθιστά το σύνολο της ηγεσίας των ΕΔ. Κάποιοι ισχυρίζονται ότι η Κυβέρνηση όταν διενήργησε τις κρίσεις δεν γνώριζε ότι θα καταρρέυσει. Όμως όταν η Χώρα βρίσκεται σε μια τέτοια κατάσταση αστάθειας, η αλλαγή του συνόλου ηγεσίας των ΕΔ, εκπέμπει τόσο προς το εσωτερικό αλλά κυρίως προς το εξωτερικό, αρνητικά μηνύματα.³²

Έναν χρόνο σχεδόν αργότερα, σε ανάλυση εφημερίδας για τις αποστρατείες της ηγεσίας των ΕΔ του Νοεμβρίου 2011, αναφέρεται ότι:

α) οι μυστικές υπηρεσίες παρείχαν διαρκώς ενημέρωση στον Πρωθυπουργό για «ύποπτες κινήσεις» ακροδεξιών στοιχείων

β) συντονισμένες κινήσεις ακραίων στοιχείων πάσης φύσεως, οδήγησαν την κατάσταση κοντά στην «κόκκινη γραμμή» της αποσταθεροποίησης

γ) η επέμβαση του στρατού ήταν ακριβώς εκείνο που ήθελαν να προκαλέσουν όσοι απεργάζονταν σχέδια με στόχο την απομάκρυνση της Ελλάδας από την Ευρώπη και τη Δύση

δ) το «ξήλωμα» της ηγεσίας των ΕΔ ήταν μέρος της «διπλής απάντησης» του Πρωθυπουργού στην κατάσταση που είχε δημιουργηθεί (το δεύτερο σκέλος της απαντήσεως, ήταν η διενέργεια δημοψηφίσματος για παραμονή στην Ευρωζώνη, που φυσικά προκάλεσε εσωτερικές και εξωτερικές αντιδράσεις και οδήγησε στην κατάρρευση της Κυβερνήσεως Παπανδρέου).³³

Το δημοσίευμα διαψεύστηκε από όλους τους εμπλεκόμενους. Σε ανακοίνωση του γραφείου τύπου του πρώην Πρωθυπουργού Γιώργου Παπανδρέου τονίστηκε πως «στοιχεία περί επικείμενου πραξικοπήματος δεν είχαν περιέλθει σε γνώση του τότε πρωθυπουργού...», ότι ανάλογες πληροφορίες που είχαν δει το φως της δημοσιότητας τον Νοέμβριο του 2011 σε ευρωπαϊκά ΜΜΕ είχαν διαψευστεί και τέλος ότι «... οι περσινές κρίσεις στις Ένοπλες Δυνάμεις, έγιναν με βάση τα προβλεπόμενα και τη νομιμότητα...». Ο πρώην Διοικητής της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (ΕΥΠ), δήλωσε ότι «... η ΕΥΠ ουδέποτε ενημέρωσε τον τότε πρωθυπουργό κ. Γιώργο Παπανδρέου για ενδεχόμενο πραξικόπημα. Επίσης η ΕΥΠ ουδέποτε έγινε αποδέκτης από άλλη Αρχή σχετικών πληροφοριών, ώστε να προβεί στις από το νόμο προβλεπόμενες ενέργειες για την προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος». Ενώ ο Α/ΓΕΕΘΑ, δήλωσε σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης: «Τα περί πραξικοπήματος πέρυσι τον Νοέμβριο είναι απόλυτα αβάσιμα και προσβλητικά για τις ΕΔ. Είμαστε οι φρουροί της πατρίδος και όχι επίορκοι».³⁴

³² Παύλος Παπαδόπουλος, "Πως έπεσε ο Γιώργος," Εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 16/7/2012. / Palash Ghosh, "Does Papandreou Fear a Military Coup in Greece?" International Business Time, 2/11/2011 (<https://www.ibtimes.com/does-papandreou-fear-military-coup-greece-364300>) ανακτήθηκε 20/7/2019).

³³ Παύλος Παπαδόπουλος, "Το πραξικόπημα που δεν έγινε," Εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 30/9/2012, σ. 1, Α4, Α6, Α7, 8.

³⁴ Εφ. ΕΣΤΙΑ, "Έντονος αντιδράσεις για το δημοσίευμα περί πραξικοπήματος," 1/10/2012, 3. Ο γράφων θα προσθέσει και την προσωπική του μαρτυρία, εκ της υπηρεσίας του σε κρίσιμες θέσεις του ΓΕΣ την εν λόγω περίοδο, ούτε από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα, αλλά και ουδέμια πληροφορία περί πραξικοπήματος ή άλλης μορφής ενέργειας είχε ανακούσει, παρότι εκ καθήκοντος υπήρχε, όπως πάντοτε, αυξημένη ευαισθησία διερεύνησης τέτοιου είδους πληροφοριών ασφαλείας.

Ο πρώην Πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου, τεσσαράμισι χρόνια αργότερα σε τηλεοπτική του συνέντευξη τόνισε: «Δεν θεωρώ ότι απειλείται η Χώρα μας από πραξικόπημα ούτε έχει απειληθεί από πραξικόπημα. Θεωρούσα όμως ότι υπήρχαν δυνάμεις παρακρατικές αν θέλατε, δυνάμεις αποστράτων ή διάφορες δυνάμεις που ήθελαν να δημιουργήσουν πραγματικά μια κατάσταση έκρυθμη και αποσύνθεσης της ελληνικής κοινωνίας και των θεσμών. Δεν ήταν κάποιες κρυφές πληροφορίες ήταν προφανές ότι κινιόντουσαν διάφορες ομάδες με τέτοιους σκοπούς...» και στη συνέχεια, «οι κρίσεις έπρεπε να γίνουν γιατί ήταν προγραμματισμένες. Εγώ προχώρησα τις κρίσεις αυτές, δεν είχα καμία παρέμβαση όπως δεν θα πρέπει να έχει ο Πρωθυπουργός παρέμβαση στις κρίσεις αυτές, έγιναν κανονικά, έτυχε να συνυασθούν, ήταν σύμπτωση χωρίς να έχουν κάποια αλληλουχία το ένα με το άλλο.»³⁵

Ο πρώην Πρωθυπουργός και στις δύο περιπτώσεις απορρίπτει την ύπαρξη σχετικών πληροφοριών αλλά και την απειλή πραξικοπήματος. Αυτό είναι απόλυτα φυσιολογικό καθώς αν υπήρχε έστω και η παραμικρή ένδειξη όφειλε αμέσως να παραπέμψει το ζήτημα στη δικαιοσύνη προς διαλεύκανση. Γεγονός που ουδέποτε συνέβη. Αυτό ερμηνεύεται ως απόλυτη απουσία ουσιαστικών στοιχείων, δεδομένου ότι κάθε κυβέρνηση θα ήθελε να αποκαλύψει μια συνομοσία σε βάρος της, ειδικά σε μία τόσο κρίσιμη για αυτή περίοδο που οδήγησε στην ανατροπή της. Επίσης δηλώνει ότι οι κρίσεις της ηγεσίας των ΕΔ έλαβαν χώρα προγραμματισμένα και νόμιμα. Σε ότι αφορά στο πρώτο, αυτό δεν ευσταθεί καθώς διεξήχθησαν εκτάκτως, ενώ σε ότι αφορά στο δεύτερο, ήταν εντός των προβλέψεων του νόμου, όχι όμως και εντός του πνεύματος. Στη δεύτερη δήλωσή του αναφέρεται σε δυνάμεις παρακρατικές, αποστράτων και άλλες για τις οποίες διαφαιίνεται ότι έχει εδραία άποψη ότι αποσκοπούσαν στην αποδιοργάνωση της ελληνικής κοινωνίας, γεγονός όμως που αποσυνδέει από τις κρίσεις στις ΕΔ.

Κρίνεται σκόπιμο να διερευνηθεί η περιρρέουσα ατμόσφαιρα, η οποία ήταν ούτως ή άλλως ηλεκτρισμένη από τις οξύτερες κοινωνικές αντιδράσεις, προσεγγίζοντας κάποια ενδεικτικά περιστατικά, ώστε να σχημασθεί μια εικόνα πως ενδοχόμενος καλλιεργήθηκε στη σκέψη του Πρωθυπουργού ή τέλος πάντων των συμβούλων του αυτή η αντίληψη.

Τον Ιανουάριο 2010, δύο αξωματικοί του Στρατού παρέστησαν στην τελετή του πέρατος της εκπαίδευσως ενός σωματείου το οποίο πραγματοποίησε εκπαίδευση SWAT (Special Weapons and Tactics) με εικονικό οπλισμό. Το θέμα έφθασε στη Βουλή διασυνδέοντας το Στρατό με το σωματείο και τις εκπαιδευτικές του δραστηριότητες. Εκεί σαφέστατα δηλώθηκε από τον Αναπληρωτή Υπουργό Εθνικής Αμύνης ότι ο συγκεκριμένος σύλλογος δεν ελεγχόταν ούτε εχρηματοδοτείτο από το Υπουργείο, η λειτουργία του είχε εγκριθεί από το Πρωτοδικείο, ενώ για την παρουσία των δυο αξωματικών, που δεν είχε εγκριθεί από την πολιτική ηγεσία, θα εζητούντο ευθύνες από το ΓΕΣ.³⁶

Το Φεβρουάριο 2011, έρχεται στο φως της δημοσιότητας η άσκηση καταστολής πλήθους «ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ», η οποία διεξήχθη στην περιοχή του Κιλκίς, για την επιχειρησιακή προετοιμασία των δυνάμεων που συμμετέχουν στο Βαλκανικό Σχημασμό

³⁵ Τηλεοπτικός Σταθμός ΣΚΑΪ, Εκπομπή «Ιστορίες»: Μετά τους μύθους, τα γεγονότα | Γ. Παπανδρέου στις «Ιστορίες» με την Σία Κοσιώνη | 19/04/2016 (<http://www.skaitv.gr/episode/enimerosi/istories/2016-04-19-23> ανακτήθηκε 16/6/2019 40-42 λεπτό).

³⁶ Εφ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, "Αμερικανοί εκπαιδευόν παραστρατιωτικές οργανώσεις", 12/1/2010, 6. / Εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ "Στη Βουλή το θέμα των παραστρατιωτικών οργανώσεων," 19/1/2010, σ. 9. / ΚΚΕ. ΕΠΙΚΑΙΡΗ ΕΡΩΤΗΣΗ, Άσκηση έπιδρών ειδικών δυνάμεων στη Χαλκιδική, 25/1/2010, (http://www.kke.gr/koin/el_-_epikaires_erothseis/epikairh_erothsh_ashsh_efedron_eidikon_dynameon_sthn_xalkidikh?morf=0, ανάκτηση 16/7/2019).

Μάχης (Battle Group), το οποίο έχει συγκροτηθεί από τις Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία και Κύπρο (HELBROC), στο πλαίσιο της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Αμύνης της Ευρωπαϊκής Ενώσεως. Η άσκηση διασυνδέθηκε με εσωτερική καταστολή από πολιτικά κόμματα της αριστεράς, παρά την κατηγορηματική διάφευση του Υπουργού Εθνικής Αμύνης («προσβολή προς τις Ένοπλες Δυνάμεις οποιαδήποτε αναφορά σε πιθανότητα εσωτερικής παρέμβασης»³⁷). Πραγματικά επρόκειτο για μια συνηθισμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα, καθώς στις ειρηνευτικές αποστολές, στις οποίες συμμετέχει ο Στρατός στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών, με εντολή του ΟΗΕ, κατά την φύλαξη κρίσιμων στόχων και υποδομών τα τμήματα είναι υποχρεωμένα να αντιμετωπίσουν και το ενδεχόμενο ταραχών πλήθους. Η ανάγκη αυτή πρόεκυψε όταν τμήμα 15 ανδρών Ελληνικού Τάγματος Πεζικού το οποίο προστάτευε τον ναό του Αγίου Ούρου στο Ουρόσεβατς του Κοσσυφοπέδιου, στα πλαίσια της KFOR (Κοσσυφο Force), στα μέσα Μαρτίου 2004, δέχθηκε επίθεση αλβανοφώνου πλήθους, με αποτέλεσμα των τραυματισμό ενός στρατώη.³⁸ Η επιχειρησιακή απαίτηση τότε έτυχε μακρών διαβουλεύσεων με το Υπουργείο Εξωτερικών και την Κυβέρνηση, για να τύχει εγκρίσεως η αγορά εξοπλισμού, η εκπαίδευση και η εμπλοκή των δυνάμεων.³⁹

Την 30 Σεπτεμβρίου 2011, απόστρατοι διαδηλώνουν έξω από το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης για τις περικοπές των συντάξεων και αιφνιδιαστικά παραβιάζουν την είσοδο και εισέρχονται στον προαύλιο χώρο διαμαρτυρόμενοι. Παρενέβη ο Α/ΓΕΣ για να κατευνάσει τα πνεύματα και αργότερα αποχώρησαν. Την ίδια ώρα στη Βουλή ο Αναπληρωτής Υπουργός Εθνικής Αμύνης απηύθυνε αυστηρή προειδοποίηση να αποχωρήσουν οι απόστρατοι από το προαύλιο του Υπουργείου, διαφορετικά θα δοθεί εντολή να απομακρυνθούν βίαιως. Επίσης δήλωσε ότι «δεν μπορεί οι απόστρατοι να είναι κράτος εν κράτει ούτε δικαιούνται να λειτουργούν με αντιδημοκρατικό τρόπο» και ζήτησε από την αξιωματική αντιπολίτευση (ΝΔ) να παρέμβει ώστε να αποσυρθούν. Δηλαδή, διέσυνδεδε τους αποστράτους με παρακρατική δράση και καθοδήγηση από την αξιωματική αντιπολίτευση, τα οποία φυσικά ουδέποτε επιβεβαιώθηκαν. Η ευθύνη για την είσοδο των αποστράτων στον προαύλιο χώρο του Στρατοπέδου «ΠΑΠΑΓΟΥ», βαρύνει το ΓΕΕΘΑ, το οποίο είναι υπεύθυνο για την ασφάλεια του χώρου. Προφανώς υποτιμήθηκε ο κίνδυνος και δεν ελήφθησαν σε συnersγασία με την Αστυνομία τα κατάλληλα μέτρα (δοκιμασμένα με απόλυτη επιτυχία σε αντίστοιχες περιπτώσεις του παρελθόντος).⁴⁰

Την ίδια περίοδο ενώσεις αποστράτων συμμετείχαν σε διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες για τις περικοπές των συντάξεων. Επίσης διάφορα σωματεία (σύλλογοι, λέσχες κτλ) «εφεδρών» ελάμβαναν μέρος σε εκδηλώσεις εναντίον των μνημονίων και κατά των οικονομικών μέτρων, με σαφέστατα αντιεθνικιστικό και αντικυβερνητικό προσανατολισμό. Η διασύνδεση αποστράτων ή εφεδρών μεμονωμένων ή εντεταγμένων σε σωματεία (ενώσεις, σύλλογοι, λέσχες κτλ) με το Στρατό ή τις ΕΔ ευρύτερα είναι αυθαίρετη. Οι οργανωμένες αυτές ομάδες δεν ελέγχονται, ούτε χρηματοδοτούνται από το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης (ΥΠΕΘΑ), ούτε υπάρχει κάποια οργανική διασύνδεση με τις ΕΔ. Η

³⁷ Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ, "Παρεξήγηση η άσκηση «Καλλιμαχος," 18/2/2011, 4.

³⁸ Κώστας Καντούρης, "Ο «Ρήγας Φεραίος» σε πολεμική ετοιμότητα," ΤΑ ΝΕΑ (<https://www.tanea.gr/2004/03/19/greece/o-rigas-feraios-se-polemiki-etoiimotita/> ανάκτηση 16/7/2019)

³⁹ Εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, "Στρατιωτικό «σεμινάριο» για εσωτερικές επεμβάσεις," 5/2/2011, 15.

⁴⁰ Εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, "Απόστρατοι εισβάλλουν στο υπ. Άμυνας", 1/10/2011 σ.3. / Δήμος Βερούκιος, Εφ. ΕΘΝΟΣ, "Έφοδος αποστράτων στο Πεντάγωνο", 1/10/2011, σ.21. / Εφ. ΕΣΤΙΑ, "Σπορδή αντιπαράθεση του υπουργού Αμύνης με τις ενώσεις αποστράτων," 1/10/2011, 4.

εμφάνιση τους με στολές προσομοιάζουσες με αυτές των ΕΔ, η χρησιμοποίηση στην ονομασία τους όρων προερχόμενων εκ των ΕΔ (καταδρομείς, βατραχάνθρωποι κτλ) αλλά και η καταχρηστική χρησιμοποίηση του όρου «εφέδροι», πέρα από την πραγματική έννοια του όρου, δεν ελέγχεται από το ΥΠΕΘΑ και τις ΕΔ, αλλά από τα κατά τόπους πρωτοδικεία, με βάση τον αστικό κώδικα.⁴¹

Επίσης τυχόν κοινωνικές επαφές ή σχέσεις εν ενεργεία στελεχών των ΕΔ με αποστράτους ή εφέδρους που δραστηριοποιούνται σε σωματεία αυτού του τύπου, λόγω συνυπηρετήσεως στο παρελθόν στις ίδιες Μονάδες, επ' ουδενί δύναται να ερμηνευθεί ότι ασπάζονται και τις απόψεις τους. Επιπλέον, είναι πολύ επικίνδυνο να θεωρηθεί ότι μπορούσε να επηρεασθεί η διαδικασία λήψης αποφάσεως στο εσωτερικό των ΕΔ ή κατά μείζονα λόγο ότι προωθούνται ιδέες περί ανατροπής του πολιτεύματος. Αξίζει να σημειωθεί, ότι ενίοτε μέλη των σωματείων αυτών, επιδιώκουν επαφές με στελέχη των ΕΔ και παρουσιάζουν τις απόψεις τους ως αποδεκτές και υποστηριζόμενες από αυτά, γεγονός το οποίο είναι πάντοτε ελέγχσιμο. Φυσικά αυτό και αν ακόμη είναι αληθές σε καμία περίπτωση δεν δύναται να θεωρηθεί ως άποψη των ΕΔ ως θεσμού συνολικά. Επιπλέον έχει παρατηρηθεί ότι συνάγεται η διασύνδεση τέτοιου είδους σωματείων με τις ΕΔ, επειδή χρησιμοποιούν για τις δραστηριότητες τους, χώρους στρατιωτικής εκπαίδευσως (πεδία βολής, πεδία ασκήσεων κτλ), εκτός των στρατοπέδων. Στους χώρους αυτούς είναι ελεύθερη η πρόσβαση των πολιτών, εκτός των περιόδων διεξαγωγής εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων των ΕΔ, οπότε δεσμεύονται από τις σχετικές Μονάδες, με ειδικές διαδικασίες (ανακοινώσεις βολής κτλ).

Ακόμη και μεμονωμένα εν ενεργεία στελέχη των ΕΔ, με ακραίες απόψεις δεν είναι δυνατόν να επηρεάσουν τη στάση και τη συμπεριφορά των ΕΔ σε σχέση με την εφαρμογή του Συντάγματος και των νόμων. Μεμονωμένες περιπτώσεις στελεχών ΕΔ που εκδήλωσαν τέτοιες τάσεις ενεργά, αντιμετωπίστηκαν άμεσα και αποτελεσματικά από τις ηγεσίες εντός του υφιστάμενου νομικού πλαισίου.

Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί η διαχρονική ατολμία των κυβερνήσεων να διαμορφώσουν ένα συμπαγές και σαφές νομικό πλαίσιο το οποίο να μην επιτρέπει, σε καμία μορφή σωματείων, να συσχετίζονται καθ' οιονδήποτε τρόπο (οπικό, ονοματολογικό κτλ) με τις ΕΔ, αλλά και να ρυθμίζει τις μεταξύ τους σχέσεις. Ενίοτε δε, έχουν παρατηρηθεί φαινόμενα πολιτικών πιέσεων προς τις ΕΔ, ώστε να διευκολυνθούν δραστηριότητες τέτοιου είδους σωματείων. Αυτό είναι απόρροια πελατειακών σχέσεων, καθώς μέλη σωματείων είναι διασυνδεδεμένα με πολιτικά κόμματα, αλλά και της αγνοίας ή σκόπιμης παρανοήσεως του νομικού πλαισίου. Ενδεχομένως εκ του καταστατικού των σωματείων να προκύπτουν και σημαντικά έργα κοινωνικής προσφοράς (δασοπροστασία, συνεισφορά σε φυσικές καταστροφές κτλ), όμως αυτό δεν δημιουργεί σε καμία περίπτωση υποχρέωση στις ΕΔ, έστω και αν και αυτές εκτελούν παρόμοια έργα εκ της αποστολής τους, να τα συνδράμουν καθ' οιονδήποτε τρόπο. Πολλώ δε μάλλον, η παροχή στρατιωτικής εκπαίδευσως, εκτελέσεως βολών με οπικά συστήματα και πυρομαχικά των ΕΔ και άλλα συναφή ζητήματα. Αποτέλεσμα αυτών είναι πολλές φορές η ανηπαράθεση πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας ή και τοπικών αρχών με στοιχεία των ΕΔ, καθώς ζητούνται «διευκολύνσεις» εκτός του προβλεπόμενου θεσμικού και νομικού πλαισίου των ΕΔ. Εν κατακλείδι, η Πολιτεία είναι αυτή η οποία πρέπει να καθορίσει το πλαίσιο λειτουργίας των σωματείων και των σχέσεων με τις ΕΔ.

⁴¹ Ν. 3421/05, (ΦΕΚ Α' 302/2005), (όπως έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα). Στρατολογία των Ελλήνων και άλλες διατάξεις. Αρ.1 παρ.1, Αρ. 2 παρ.6. / Αστικός Κώδικας. Αρ.78-107.

Η επίσημη διάθεση από τον πρώην Διοικητή της ΕΥΠ κάθε πληροφορία περί ανατροπής του πολιτεύματος είναι κομβική. Ωστόσο δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής ότι πολλές φορές κυβερνητικοί και μη παράγοντες, έρχονται εξωθεσμικά σε επαφή με στελέχη των υπηρεσιών πληροφοριών, τα οποία τους μεταφέρουν ανεπισημάτως και φυσικά ανωνύμως, πληροφορίες και προσωπικές εκτιμήσεις υπό τύπον «εκδουλεύσεως» οι οποίες δεν έχουν υποστεί τη βάση της συστηματικής ανάλυσης και αξιολόγησης της ιεραρχικής οδού. Επιπλέον, πολιτικοί παράγοντες ή άτομα κινούμενα στις παρυφές της εξουσίας (π.χ. δημοσιογράφοι), είτε με πληροφορίες αυτού του τύπου ή και χωρίς πρόσβαση σε επίσημες πληροφορίες, ερμηνεύουν κατά το δοκούν διάφορα γεγονότα και συμβάντα και καταλήγουν σε επικριτικές εκτιμήσεις της καταστάσεως με βάση δικές τους πολιτικο-ιδεολογικές αντιλήψεις, χωρίς αυτές να εδράζονται σε πραγματικά στοιχεία. Τέλος, ευσεβείς πόθοι πολιτικών χώρων, που επιδιώκουν επαφές με τις ΕΔ για διαφόρους λόγους ή ομιλούν εξ' ονόματος αυτών, φυσικά και δεν απηχούν τις απόψεις των ΕΔ, οι οποίες εκφράζονται από τα θεσμικά τους όργανα και την ηγεσία τους.

Συνοψίζοντας, η Κυβέρνηση διατήρησε βασικά την ηγεσία των ΕΔ που προέκυψε από τις κρίσεις του Αυγούστου 2009. Στη συνέχεια ευρισκομένη υπό τρομακτική εσωτερική και εξωτερική πίεση αλλά και ανασφάλεια, λόγω της εφαρμογής των μνημονικών μέτρων και υπό συνθήκες ακραίας καχυποψίας, προκαλούμενης από την αναπόδεικτη διασύνδεση δράσεων εξωστρατηγικών παραγόντων με τις ΕΔ και το φόβο ενδεχόμενης στρατιωτικής ενέργειας προς ανατροπή της Κυβερνήσεως, προχώρησε στην αποστρατεία σύσσωμης της ηγεσίας των ΕΔ, λίγες ημέρες προ της παραίτησής τους. Διέλυσε το ΑΣΣ και το ΑΝΣ, αποστρατεύοντας έμπειρους και ικανούς αξιωματικούς, δημιούργησε αναταραχή στα ανώτατα κλιμάκια της ηγεσίας και ένα κενό στην ιεραρχία των καθηκόντων βάθους τριετίας. Το σημαντικότερο όμως όλων είναι ότι το μήνυμα που εξέπεμπε ειδικά προς το εξωτερικό ήταν εξαιρετικά αρνητικό για την σταθερότητα της Ελλάδος. Το αποτέλεσμα αυτό σε συνδυασμό και με άλλα γεγονότα ήταν να οδηγηθεί λίγες ημέρες αργότερα σε παραίτηση η Κυβέρνηση. Και αυτή η Κυβέρνηση συνέχισε την υποβάθμιση των δυνατοτήτων των ΕΔ.

Κυβέρνηση Παπαδήμου (2011-2012, στήριξη ΠΑΣΟΚ-ΝΔ-ΛΑΟΣ)

Η Κυβέρνηση Παπαδήμου χαρακτηρίστηκε ως «ειδικού σκοπού» ή μεταβατική και υποστηρίχθηκε από τα κόμματα ΠΑΣΟΚ-ΝΔ-ΛΑΟΣ.⁴²

Κατά την περίοδο αυτή εμφανίσθηκαν νέα περιστατικά τα οποία έριξαν νερό στο μύλο της φιλολογίας περί ακροδεξιών αντιλήψεων στο στράτευμα αλλά και δράσης εξωστρατηγικών παραγόντων. Λίγες ημέρες μετά την άνοδο στην εξουσία της Κυβερνήσεως ήλθε στη δημοσιότητα ότι μετά το πέρας του εορτασμού της επετείου του Πολυτεχνείου την 17 Νοεμβρίου, στη Σχολή Ευελπίδων, υπό τις οδηγίες του Αρχηγού της Σχολής, εντός του αμφιθεάτρου, εψάλη ο ύμνος της 21 Απριλίου. Το ΓΕΣ ανακοίνωσε την λήψη των προβλεπομένων μέτρων.⁴³ Το περιστατικό είναι αναμφισβήτητα σοβαρό πλην

⁴² Νίκος Χασαπόπουλος, «Καταρχήν συμφωνία στη συνάντηση Παπούλια – Παπανδρέου – Σαμαρά», ΤΟ ΒΗΜΑ 6/11/2011, (<https://www.tovima.gr/2011/11/06/politics/katarxin-symfwnia-sti-synantisi-papoulia-papandreou-samara/> ανακτήθηκε 20/7/2019).

⁴³ Ειδικού Συνεργάτη Ερ. ΤΟ ΒΗΜΑ, "Ο ύμνος της Χούντας ξανά στην Ευελπίδων," 27/11/2012, σ.Α4 / Ερ. ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ, "Με απονομή κινδυνεύει ο Εύελπις..." 28/11/2011, 18.

όμως μεμονωμένες περιπτώσεις δεν μπορούν να χαρακτηρίσουν το σύνολο των στελεχών, ούτε τις ΕΔ ως φορέα. Την 13 Μαρτίου 2012, ο επικεφαλής ενόχως σωματίου «εφεδρών» σε ραδιοφωνική του συνέντευξη, δήλωσε ότι τάγματα πολιτοφυλακής αποτελούμενα, κυρίως, από αποστράτους μεταβιβάζουν σε ερημικές περιοχές και βουνά όπου εκπαιδεύονται για να αναλάβουν ένοπλη δράση, αν και όταν διασαλευτεί η δημόσια τάξη σε περίπτωση χρεωκοπίας της χώρας.⁴⁴

Η Κυβέρνηση Παπαδήμου, σε καμία περίπτωση δεν ήταν υπηρεσιακή, διέθετε τη δεδηλωμένη στο Κοινοβούλιο με σημαντική πλειοψηφία. Οι τακτικές κρίσεις των ΕΔ του Μαρτίου 2012 έγιναν αντικείμενο αντιπαράθεσας, μεταξύ των κομμάτων που στηρίζαν την Κυβέρνηση. Ενόψει του ενδεχομένου της διεξαγωγής εθνικών εκλογών μετατίθενται με Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου για τους μήνες Ιούνιο και Ιούλιο 2012. Οι κρίσεις αξιωματικών που αφορούν στο πολιτικό επίπεδο, είναι αυτές των Αρχηγών των Γενικών Επιτελείων (αποστρατεία – επιλογή – διορισμός) από το ΚΥΣΕΑ. Οι κρίσεις όλων των άλλων αξιωματικών γίνονται από τα Συμβούλια Κρίσεων των Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων σε καθαρά υπηρεσιακό επίπεδο και δεν υπάρχει καμία πολιτική εμπλοκή στη διαδικασία πλην του τυπικού μέρους (υπογραφή Προεδρικών Διαταγμάτων κτλ). Στην περίπτωση των Αρχηγών θα μπορούσαν να μην πραγματοποιηθούν τακτικές κρίσεις, να εφαρμοσθούν οι διατάξεις περί έκτακτων κρίσεων (κλασική εφαρμογή του πνεύματος αλλά και του γράμματος του νόμου) από τη νέα Κυβέρνηση που θα προέκυπτε, αν αυτό κρινόταν αναγκαίο. Οι κρίσεις όλων των άλλων επιπέδων, οι οποίες είναι καθαρά υπηρεσιακή υπόθεση, θα μπορούσαν να διεξαχθούν κανονικά, εξασφαλίζοντας την εύρυθμη λειτουργία των ΕΔ (προαγωγές – μεταθέσεις κτλ). Δυστυχώς επελέγη αυτή η διαδικασία η οποία στη συνέχεια συσσώρευσε προβλήματα και εντάσεις επι λειτουργία των ΕΔ.⁴⁵

Από τα προαναφερθέντα προκύπτει ότι, η Κυβέρνηση δεν αντιμτώπισε τις ΕΔ ως θεσμό του κράτους ο οποίος λειτουργεί με βάση το ισχύον νομικό πλαίσιο, και επέτρεψε την μετάθεση των κρίσεων των αξιωματικών, κατόπιν κομματικών και πολιτικών παρεμβάσεων. Δηλαδή αποστέρησε από το εαυτό της, αλλά και τα θεσμοθετημένα υπηρεσιακά όργανα των Ενόπλων Δυνάμεων τη δυνατότητα ενασκήσεως του έργου τους, για την εύρυθμη λειτουργία, στελέχωση αλλά και αποτελεσματική διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού των ΕΔ.

⁴⁴ Γιώργος Αναστόπουλος: «Προετοιμαζόμαστε σε ερημικές περιοχές και βουνά για να αναλάβουμε ένοπλη δράση αν διασαλευτεί η Δημόσια Τάξη», ΤΟ ΒΗΜΑ, 13/3/2012 (<https://www.tvima.gr/2012/03/13/a-feromata-giowrgos-anes-topoulos-proe-toimazomaste-se-erimikes-perioxes-kai-boyna-gia-na-analaboume-enopli-drasi-an-diasaleytei-i-dimosia-taksi/> ανάκτηση 17/7/2019) / Εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, "Στρατολογούν και εκπαιδεύονται για εκωτερική καταστολή," 14/3/2014, σ.11 / Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΩΡΑ, "Εφεδροί εκπαιδεύονται μυστικά για «ώρα ανάγκης»", 14/3/2012, 11.

⁴⁵ Άγγελος Αθανασόπουλος, ««Παγώνουν» προς το παρόν οι κρίσεις στις Ενοπλες Δυνάμεις», ΤΟ ΒΗΜΑ, 24/2/2012, (<https://www.tvima.gr/2012/02/24/society/pagwnonyn-pros-to-paraon-oi-kriseis-stis-enoples-dynameis/> ανακτήθηκε 20/7/2019) / ΦΕΚ Α' 56/12, ΠΡΑΞΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ, Μεταφορά του χρόνου διενέργειας των ετήσιων τακτικών κρίσεων έτους 2012 στις Ένοπλες Δυνάμεις, την Ελληνική Αστυνομία και το Αιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή. (14 Μαρτίου 2012) / ΦΕΚ Α' 181/12, Κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Μεταφορά του χρόνου διενέργειας των ετήσιων τακτικών κρίσεων έτους 2012 στις Ένοπλες Δυνάμεις, την Ελληνική Αστυνομία και το Αιμενικό Σώμα – Ελληνική Ακτοφυλακή» και λοιπές διατάξεις, (20 Σεπτεμβρίου 2012) / Ν. 2292/1995, (ΦΕΚ Α' 135/95 όπως ισχύει με τις τροποποιήσεις μέχρι το Φεβ.2019), Οργάνωση και λειτουργία Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, Διοίκηση και Έλεγχος των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλες διατάξεις. Αρ.3 παρ.1 γ, δ, ιστ / Ν. 3883/2010, (ΦΕΚ Α' 167/2010), Υπηρεσιακή εξέλιξη και ιεραρχία των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων – Θέματα διοικήσεως των Ενόπλων Δυνάμεων, Στρατολογία και συναφείς διατάξεις, Αρ. 15.

Κυβέρνηση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΔΗΜΑΡ (2012 - 2015)

Την 11 Απριλίου 2012, διαλύθηκε η Βουλή και διεξήχθησαν γενικές βουλευτικές εκλογές (6 Μαΐου 2012) χωρίς δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησεως. Ακολούθησε υπηρεσιακή Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Πρόεδρο του Συμβουλίου Επικρατείας Παναγιώτη Πικραμμένο και Υπουργό Εθνικής Αμύνης τον τέως Α/ΓΕΣ, εκ των βασικών «υπόπτων» που πυροδότησαν τις έκτακτες κρίσεις του Νοεμβρίου 2011. Τα αποτελέσματα των νέων εκλογών (17 Ιουνίου), οδήγησαν στο σχηματισμό τρικομματικής Κυβέρνησεως (ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΔΗΜΑΡ), στην οποία ως Υφυπουργός Εθνικής Αμύνης, ορκίσθηκε ο τέως Α/ΓΕΝ και αυτός εκ των αποστρατευθέντων στις έκτακτες κρίσεις του Νοεμβρίου 2011.

Οι εκλογές αυτές ανέδειξαν το ΣΥΡΙΖΑ ως μαζικό κόμμα και έφεραν τη Χρυσή Αυγή στο κοινοβούλιο, καθώς λίγο καιρό πριν η εκλογική επιρροή της ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Παρότι επικρατεί μια διαδεδομένη αντίληψη ότι η Χρυσή Αυγή υποστηρίχθηκε με σημαντικά ποσοστά από τις ΕΔ, αυτό δεν επιβεβαιώνεται από την ανάλυση των εκλογικών αποτελεσμάτων. Η σημαντικότερη μερίδα των ψηφοφόρων της προήλθε από εργατικές-λαϊκές περιοχές της πρωτεύουσας και σχετιζόνταν με την υψηλή ανεργία και την παρουσία μεταναστών.⁴⁶ Φυσικά και υπήρξαν στο χώρο των ΕΔ ψηφοφόροι της Χρυσής Αυγής, όμως δεν απέκλιναν σημαντικά από το μέσο όρο του γενικού πληθυσμού και σε καμία περίπτωση δεν επηρέασαν την ουδέτερη στάση των ΕΔ έναντι του πολιτικού συστήματος.

Οι αναβληθείσες τακτικές κρίσεις αρχισαν σχεδόν ένα μήνα μετά την ορκυμοσία της Κυβέρνησεως. Τις μεταμεσονύχτιες ώρες της 24/25 Ιουλίου 2012, οι Αρχηγοί των Γενικών Επιτελείων καλούνται διαδοχικά στο γραφείο του Υπουργού Εθνικής Αμύνης, με την παρουσία και των δύο υφυπουργών (απόστρατοι αξιωματικοί) για να συζητήσουν περί των κρίσεων, ενόψει του ΚΥΣΕΑ, που θα ελάμβανε χώρα την επομένη προκειμένου να αποφασίσει για την παραμονή ή την αποστρατεία τους. Ο Α/ΓΕΣ διαφωνώντας με την ακολουθούμενη πρακτική υποβάλλει την παραίτησή του.⁴⁷ Πρακτικά επρόκειτο για μια κυβερνητική παρέμβαση δεσμεύσεως της στρατιωτικής ηγεσίας, για τις κρίσεις που θα ακολουθούσαν, στα υπηρεσιακά όργανα και ειδικότερα στα Ανώτατα Συμβούλια των Κλάδων. Επίσης, δεν μπορεί να αποκλεισθεί και η περίπτωση να χρησιμοποιήθηκε αυτή η διαδικασία προκειμένου η στρατιωτική ηγεσία να εξώθηθεί σε παραίτηση, καθώς το πλειοψηφούν κόμμα είχε ανπδράσει εντελώς αρνητικά στις κρίσεις του Νοεμβρίου 2011.⁴⁸ Μετά από συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ ακολούθησε επιλογή νέου Α/ΓΕΣ.

Και αυτή η Κυβέρνηση συνεχίζει να βρίσκεται υπό την πίεση εξόχτατων κοινωνικών ανπδράσεων και αναταραχής. Απόστρατοι και σωματεία «εφθδρων» αλλά και εν ενεργεία στελέχη των ΕΔ, συμμετείχαν σε πορείες και εκδηλώσεις διαμαρτυρίας εναντίον των περικοπών μισθών και συντάξεων. Την 4 Οκτώβριου 2012, διαδηλωτές εργαζόμενοι στα Ναυπηγεία Σκαρμαγκακά, παραβίασαν την είσοδο του Στρατοπέδου «ΠΑΠΑΓΟΥ», εισήλθαν στον προαύλιο χώρο και επιχείρησαν να εισέλθουν στο κτίριο του Υπουργείου, χωρίς

⁴⁶ Γιάννης Μωυρής, "Η ανάδυση και σταθεροποίηση του ακροδεξιού φαινομένου," PUBLIC ISSUE, ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ, 1/7/2013.

⁴⁷ Δώρα Αντωνίου, "Αιφνιδιαστική παραίτηση του αρχηγού ΓΕΣ," Εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 26/7/2012, σ. 4 / Εφ. ΤΑ ΝΕΑ, "Μεταμεσονύχτια παρατρόγυδα," 26/7/2012, 13.

⁴⁸ Δήλωση Υπουργού Εθνικής Αμύνης Πάνου Παναγιωτόπουλου στη Βουλή. Πρακτικά Βουλής (Ολομέλεια) ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΚΣΤ' Πέμπτη 13 Σεπτεμβρίου 2012, 980.

επιτυχία.⁴⁹ Ο Α/ΓΕΕΘΑ επιχείρησε να κατευνάσει το πλήθος. Οι αστυνομικές δυνάμεις που κατέφθασαν συνέλαβαν περίπου 100 διαδηλωτές και εκκένωσαν το χώρο. Οι διαδηλωτές έπαιξαν της υποστηρίξεως βουλευτών του ΣΥΡΙΖΑ και του ΚΚΕ. Παρατηρείται λοιπόν επανάληψη των γεγονότων του Σεπτεμβρίου 2010. Και σε αυτή την περίπτωση η ευθύνη βαρύνει το ΓΕΕΘΑ, το οποίο εκ νέου υποτίμησε τον κίνδυνο και δεν έλαβε τα προσηκόντα μέτρα ασφαλείας.

Το γεγονός κάνει το γύρω του κόσμου από τα μέσα ενημερώσεως, ενισχύει το αρνητικό κλίμα που επικρατεί διεθνώς για την Ελλάδα και εντείνει την ανασφάλεια της Κυβερνήσεως, καθώς ένας πολύ καλά φυλασσόμενος χώρος παραβιάζεται εκ νέου. Το ΓΕΕΘΑ υπό το βάρος της ευθύνης και της ασφυκτικής πολιτικής πιέσεως, διατάσσει την ανάπτυξη τμήματος με δυνατοτήτα καταστολής πλήθους, από μονάδες της Β. Ελλάδος, αφενός για να χρησιμοποιηθεί σε αυτό το ρόλο και αφετέρου να εκπαιδεύσει ανάλογα τμήματα. Δυστυχώς αυτή η ενέργεια επαναφέρεται στο προσκήνιο την κριτική για το ρόλο αυτών των τμημάτων, ο οποίος σαφέστατα αφορά σε επιχειρήσεις εκτός Ελλάδος, καθώς διασυνδέονται με την άσκηση «ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ», την εσωτερική ασφάλεια και την καταστολή.⁵⁰

Ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης άσκησε πίεση για ανάληψη από το Στρατό έργου εκτός του πλαισίου του νόμου περί Καταστάσεως Πολιορκίας, κατά τους προσεχείς εορτασμούς της επετείου της 28 Οκτωβρίου και των εκατό χρόνων από την έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων, στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Το ΓΕΕΘΑ και το ΓΕΣ ήταν αρνητικά στην ανάληψη τέτοιας αποστολής. Τελικά, η παρουσία του Στρατού πέραν των τμημάτων παρελάσεως διευρύνθηκε με τη συμμετοχή τιμητικής φρουράς, κατά μήκος των διαδρομών του εορτασμού, το οποίο αποτελούσε αίτημα και της επιτροπής διοργανώσεως του εορτασμού (Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας). Φυσικά και δεν υπήρχε κανένα σχέδιο ή διαταγή, ούτε και ιδέα εμπλοκής καθ' οιονδήποτε τρόπο, σε επιχειρήσεις εσωτερικής ασφαλείας. Και σε άλλες περιπτώσεις επιδιώχθηκε η εμπλοκή των ΕΔ σε αυτό που ονομάζεται γενικώς εσωτερική ασφάλεια, η οποία ωστόσο εξαντλήθηκε είτε στην άρνηση των σχετικών φορέων των ΕΔ, είτε σε συμβολική παρουσία ή ήταν ελαχίστης κλίμακος με απουσία άμεσου εμπλοκής, που δεν μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο του πνεύματος αλλά και του γράμματος του άρθρου 48 του Συντάγματος και του Νόμου περί Καταστάσεως Πολιορκίας.

Ωστόσο η ένταση και η ανησυχία αποκορυφώνεται όταν σωματείο «εφεδρων» το Σεπτέμβριο 2013, ανακοινώνει ανημπνημονιακή συγκέντρωση την 28 του ίδιου μηνός στην πλατεία Συντάγματος. Αιτήματα η παραιτήση του Προέδρου της Δημοκρατίας, της Κυβερνήσεως και ο σχηματισμό νέας, υπό τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου, με εγγυητή το στρατό, η αναστολή της εφαρμογής των μνημονικών νόμων και η συγκρότηση εξεταστικής επιτροπής προς απόδοση ευθυνών. Αυτό προκαλεί προβληματισμό στην Κυβέρνηση, πυροδοτεί έκτακτη συνεδρίαση της ηγεσίας του Αρείου Πάγου η οποία διατάσσει εισαγγελική έρευνα. Κατόπιν αυτών το σωματείο αναδιπλώνεται και η συγκέντρωση τελικά δεν πραγματοποιείται.⁵¹

⁴⁹ Δώρα Αντωνίου, «Βίαιη εισβολή στο υπουργείο Άμυνας» Εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 5/10/2012, σ.3 / Λουκάς Δημάκας, Λία Νεαφυγέ, Εύη Σαλτού. "Αυήχανοι παρακολουθούν την εισβολή," Εφ. ΤΑ ΝΕΑ, 5/10/2012, 14.

⁵⁰ Διονύσης Νασσόπουλος, "Οργή Σαμαρά για την έφοδο," Εφ. ΤΑ ΝΕΑ, 5/10/2012, σ.19 / Λουκάς Δημάκας, "Έπιασαν δουλειά στο Πεντάγωνο οι χακί ...ρόμποκοι," Εφ. ΤΑ ΝΕΑ, 8/10/2012, σ.34 / Εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ "Φέρονε τις Ένοπλες Δυνάμεις αντιμέτωπες με το λαό," 6/10/2012, 13.

⁵¹ Αντώνης Γαλανόπουλος, "Πρόσκληση-πρόκληση από εφεδρους!" Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 25/9/2013, σ.4 / Παναγή Γαλιτσάτου, "Φαιδρή διακρούξη από εφεδρους," Εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 27/9/2013, σ.4 / Λίνας 20

Στις τακτικές κρίσεις του Μαρτίου 2013 αποστρατεύονται οι τρεις αρχηγοί των Κλάδων (ΓΕΣ-ΓΕΝ-ΓΕΑ) ο πρώτος μετά από 8 μήνες και οι άλλοι δύο μετά από 20 μήνες στη θέση. Φυσικά δεν έχει λάβει χώρα κάποιο σημαντικό γεγονός στους Κλάδους των ΕΔ το οποίο θα μπορούσε να δικαιολογήσει τις αποστρατείες σε τόσο σύντομο χρόνο. Το μοναδικό που θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη ήταν η συνέντευξη του Α/ΓΕΝ για τις άδικες περικοπές των αποδοχών των στελεχών, το οποίο ωστόσο δεν αντιμετωπίστηκε από την Κυβέρνηση στο χρόνο που συνέβη. Η Κυβέρνηση και στην περίπτωση αυτή δεν έδωσε κάποιες πειστικές απαντήσεις. Γενικώς οι κρίσεις του Ιουλίου 2012 και Μαρτίου 2013 θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν και ως αντίβαρο αυτών του Νοεμβρίου 2011.⁵²

Στον Στρατό εντός δεκαεξή μόλις μηνών επιλέγεται ο τέταρτος αρχηγός. Στις κρίσεις που ακολουθούν στο Συμβούλιο Αρχηγών Επιτελείων (ΣΑΓΕ), το ΑΣΣ διαλύεται για δεύτερη φορά μετά το Νοέμβριο 2011, παραμένουν μόνο 3 Αντιστράτηγοι και γίνεται ένα βαθύ άλμα στην επετηρίδα των Υποστράτηγων, προάγονται 9, εκ των οποίων τρεις δεν είχαν τα τυπικά εκ του νόμου προσόντα και αποστρατεύονται 12. Στις κρίσεις των Συνταγματάρχων στο ΑΣΣ, 39 κρίνονται διατηρητέοι στον αυτό βαθμό, μεταξύ των οποίων μερικοί εκ των ικανότερων και πλέον ταλαντούχων αξωματικών. Προκαλείται αναταραχή, 4-5 Συνταγματάρχες παραιτούνται μη αποδεχόμενοι την κρίση, κάποιοι εξ αυτών την ανακαλούν. Οι αντιδράσεις συνεχίζονται. Περί τα Χριστούγεννα γύρω στους δέκα Συνταγματάρχες αποκαθίστανται στη θέση τους στην επετηρίδα και προάγονται, ενώ στις επόμενες τακτικές κρίσεις (Μάρτιος 2014) προάγονται οι υπόλοιποι και αποστρατεύονται κάποιοι για «χάρη» των οποίων έγιναν οι προαναφερθείσες εκκαθαρίσεις.⁵³

Αναμφισβήτητα η συχνή αλλαγή ηγεσίας στο ΓΕΣ, στο σύντομο αυτό χρονικό διάστημα, έδωσε το πολιτικό μήνυμα για αυτού του τύπου κρίσεις στο Στρατό, στις οποίες δεν αντιστάθηκε τόσο το ΣΑΓΕ όσο και το ΑΣΣ. Είναι αξιοσημείωτο ότι μέλη της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης, ήταν δύο πρώην ανώτατοι αξωματικοί, ως Υφυπουργοί, ο ένας εκ των οποίων ως Α/ΓΕΝ αποστρατεύθηκε με τις έκτακτες κρίσεις το Νοέμβριο 2011, οι οποίοι παρέμειναν παρατηρητές και δεν ενάσκησαν τα εκ του νόμου απορρέοντα δικαιώματα. Επίσης σε πολιτικό επίπεδο επειδή η Κυβέρνηση ήταν τρικομματική, δεν υπήρξαν εκείνες οι πολιτικές διεργασίες (φυσικά και δεν υπονοείται πολιτική παρέμβαση στα Συμβούλια), οι οποίες θα δημιουργούσαν το κατάλληλο κλίμα για ομαλή, δίκαιη και ορθολογική κρίση των αξωματικών του Στρατού. Το όλο πλέγμα των κρίσεων των αξωματικών θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «πραξικόπημα» των «ημετέρων» σε βάρος των υπολοίπων. Αυτό δημιούργησε κρίση εμπιστοσύνης προς τις στρατιωτικές ηγεσίες από τα στελέχη, καθώς ενίσχυσε την υπέρπουσα τάση εναγκαλισμού των αξωματικών με το πολιτικό σύστημα και την αναζήτηση πολιτικών πατρώνων ακόμη και από εξαιρετικούς αξωματικούς με άριστη σταδιοδρομία και πορεία, που ουδέποτε είχαν εμπλακεί με τα κόμματα, προκειμένου να επιτύχουν τουλάχιστον δίκαιη κρίση και να

Πάνναρος, "Επικίνδυνα «παιχνίδια» από αποστράτους," Εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 27/9/2013, σ.16 / ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ «Τι απαντούν οι Εφεδρεί Καταδρομείς για την επίσημη ανάρτηση», 26/9/2013 (<https://www.kathimerini.gr/54549/article/epikairothta/ellada/ti-apantoun-oi-efedroi-katadromeis-gia-thn-epimach-anarthsh-anaktshs> 17/7/2019).

⁵² Πάρις Καρβουνόπουλος, "Συνέντευξη Α/ΓΕΝ Αντιναύαρχου Κοσμά Χρηστίδη Π.Ν.," Εφ. REAL NEWS, 25/11/2012, 28-29.

⁵³ ΦΕΚ Γ' 283/2013, Πίνακες εκτάκτων κρίσεων Υποστράτηγων Όπλων έτους 2013 / ΦΕΚ Γ' 316/2013, Πίνακες εκτάκτων κρίσεων Συνταγματάρχων Όπλων έτους 2013.

αποφύγουν το «ατύχημα». Η «πολιτικοποίηση» των αξωματικών θα επηρεάσει έκτοτε καταλυτικά τις κρίσεις. Επίσης αξιοπρόσεκτο, στην εξεταζόμενη περίοδο, είναι η εμφάνιση του φαινομένου αναζητήσεως σπληγγμάτων από αξωματικούς των ανώτατων κλιμάκων και σε παράγοντες της οικονομικής ζωής, η διερεύνηση του οποίου εκφεύγει βεβαίως της παρούσης μελέτης.

Στις επόμενες τακτικές κρίσεις το Φεβρουάριο 2014, πραγματοποιείται και πάλι αντικατάσταση του Α/ΓΕΣ, χωρίς και πάλι να έχει λάβει χώρα κάποιο σημαντικό γεγονός που να την δικαιολογεί.⁵⁴ Η Κυβέρνηση και πάλι δεν εξήγησε την απόφασή της, ενώ ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης κατά την τελετή αλλαγής των Αρχηγών ανπλαμβανόμενος ότι σε μόλις δεκαεννέα (19) μήνες (Ιούνιος 2012 – Φεβρουάριος 2014) έχουν αποστρατευθεί τρεις αρχηγοί ΓΕΣ και αναλαμβάνει ο τέταρτος, ανακοινώνει ότι θα αναλάβει νομοθετική πρωτοβουλία για τη θεσμοθέτηση θητείας αρχηγών, η οποία φυσικά δεν πραγματοποιήθηκε.⁵⁵ Στους άλλους Κλάδους των ΕΔ τουλάχιστον ακολουθήθηκε μια σχετικά ομαλή ροή εναλλαγής. Λίγες ημέρες αργότερα ενώ οι κρίσεις των Υποστράτηγων του Στρατού έχουν ολοκληρωθεί στο ΣΑΓΕ και έχουν διαρρεύσει στον τύπο οι τοποθετήσεις των Αντιστρατήγων από το ΚΥΣΕΑ, παρατηρείται καθυστέρηση στην υπογραφή του προεδρικού διατάγματος. Όταν τελικά υπογράφεται εμφανίζεται ένας επιπλέον Αντιστράτηγος, αλλαγή στις τοποθετήσεις που είχαν διαρρεύσει και η πλήρωση της θέσεως του Επιθεωρητή Αναδιοργανώσεως του Στρατού Ξηράς στο ΓΕΕΘΑ. Στη συνέχεια διαρρέει στο τύπο το παρασκήνιο της υποθέσεως, δηλαδή ότι κατόπιν πολιτικής πίεσεως, συνταχθήκαν νέα πρακτικά από το ΣΑΓΕ και νέο προεδρικό διάταγμα.⁵⁶ Η θέση αυτή είχε «δημιουργηθεί» προσαρινά στο ΓΕΕΘΑ λίγους μήνες πριν, για να καλύψει την τοποθέτηση ενός Αντιστράτηγου, καθώς στο πλαίσιο της αναδιοργανώσεως του Στρατού, διαλύθηκε το Στρατηγείο του οποίου ήταν Διοικητής. Παρατηρείται λοιπόν ότι η πολιτική ηγεσία (ΚΥΣΕΑ), τοποθέτησε Αντιστράτηγο σε μη θεσμοθετημένη και αναγκαία θέση, χωρίς βεβαίως να είναι άμοιρη ευθυνών και η στρατιωτική ηγεσία (ΣΑΓΕ) η οποία προήγαγε τον υπερπρόθετο Αντιστράτηγο.⁵⁷ Πέραν αυτού, τίθεται και ζήτημα αρχών, όταν Αντιστράτηγοι, που είναι ένας βαθμός υψηλότερης θέσεως, δέχονται να τοποθετηθούν σε θέση «μιας χρήσεως», δίνοντας έτσι κάκιστο παράδειγμα, προς όλα τα στελέχη των ΕΔ. Όπως είναι εύκολα κατανοητό αυτά καταρρακώνουν το κύρος και την αξιοπιστία των ανωτάτων θεσμικών οργάνων των ΕΔ, καθώς αυτά αυτοαναιρούνται από τον πολιτικό παρεμβατισμό.

Το ερώτημα προφανώς που πλανάται είναι γιατί ο Στρατός αποτελεί στόχο και λαμβάνουν χώρα αλλαγές των Α/ΓΕΣ με αυτούς τους ρυθμούς από μία Κυβέρνηση που τους έχει επιλέξει, χωρίς σε καμία περίπτωση να συμβούν γεγονότα τα οποία να τις δικαιολογούν. Η απάντηση βρίσκεται σε μια σειρά από παράγοντες όπως:

α) ο οξύς παρεμβατικός ρόλος των κομμάτων που συμμετέχουν στην Κυβέρνηση προς εξυπηρέτηση των πελατειακών τους σχέσεων, σε όλο και το μήκος και το πλάτος του ελληνικού χώρου λόγω της γεωγραφικής εξαπλώσεως του Στρατού, ακόμη και αυτών

⁵⁴ Εφ. Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ, "Νέοι Αρχηγοί στο ΓΕΣ και στο Λιμενικό Σώμα," 21/2/2014, 8.

⁵⁵ Ανδρέας Κούτρας, «Τριετής θητεία για τους αρχηγούς των Γενικών Επιτελείων,» Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 25/2/2014, 11.

⁵⁶ Εφ. Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ, "Αποστρατεύθηκε υποστράτηγος και 20 ώρες μετά ... έγινε αντιστράτηγος!," 8.

⁵⁷ Ν 2292/95 (ΦΕΚ Α' 135/95 όπως ισχύει με τις τροποποιήσεις μέχρι το Φεβ 2019), Οργάνωση και λειτουργία Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, Διοίκηση και Έλεγχος των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλες διατάξεις, Αρ. 12 παρ.3.

αριστερής ανπλήρωσας και προσανατολισμού, τα οποία μάλλον δείχνουν να μη υπολείπονται των άλλων σε απαιτήσεις

β) η προσπάθεια επιβολής κομματικών επιλογών στην ιεραρχία

γ) η ενάσκηση πίεσως προς το Στρατό κατά βάση, να αναλάβει ενέργειες έξω από τα έργα και την αποστολή του

δ) η επιμονή ηγεσιών τους Στρατού για αλλαγές στη Δομή (οργάνωση, στελέχωση, ετοιμότητα-διαθεσιμότητα κτλ), οι οποίες φέρνουν την Κυβέρνηση αντιμέτωπη με τοπικές κοινωνίες και συμφέροντα σε ολόκληρη την Ελλάδα

ε) η πίεση εξωτερικών παραγόντων προς υποστήριξη συγκεκριμένων προσώπων

στ) η πίεση «αδικημένων», διάβαζε ανεπαρκών αξιωματικών, να αναρριχηθούν στην ιεραρχία με πολιτική στήριξη

στ) η πίεση χαμηλόβαθμων στελεχών για βαθμολογική ανέλιξη και η αρνητική στάση των ηγεσιών

ζ) η μετακύληση στην ηγεσία του Στρατού των οικονομικών μέτρων που ελήφθησαν από την Κυβέρνηση σε βάρος των στελεχών

η) η ισχύς την οποία διαθέτουν οι Αρχηγοί, γιατί παρά την ανάθεση της πλήρους διοικήσως των ΕΔ στον Α/ΓΕΕΘΑ, η σταδιοδρομία, η εκπαίδευση, οι τοποθετήσεις-μεταθέσεις όπως και πολλά άλλα είναι αρμοδιότητα των Γενικών Επιτελείων

θ) η αναζήτηση ανεκτικών σε πολιτικές - κομματικές πιέσεις

ι) ο Α/ΓΕΣ είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή υπό του Στρατού όλων των αναγκαιών ενεργειών, σε περίπτωση που τεθεί σε ισχύ ο Νόμος περί Καταστάσως Πολιορκίας.⁵⁸

Όμως ο σημαντικότερος λόγος είναι αυτός που υφέρπει. Δηλαδή η ανασφάλεια των Κυβερνήσων, λόγω της κοινωνικής πίεσως και αστάθειας, η οποία οδηγεί σε βαθεία καχυποψία για τη νομιμοφροσύνη αλλά και το ενδεχόμενο εκτροπής του Στρατού και είναι αυτή που καθοδηγεί τις ενέργειές τους. Δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής το δημοσίευμα στην εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ (30 Σεπτεμβρίου 2012) το οποίο όλοι μπορεί να απορρίπτουν, όμως περιλαμβάνει στοιχεία που δεν πρέπει να παραγνωρίζονται:⁵⁹

Ανήσχοι δεν ήταν και δεν είναι μόνο οι πολιτικοί του ΠΑΣΟΚ. «Πρέπει να είσαι πολύ προσεκτικός με τον στρατό σε εποχές κρίσης γιατί ο στρατός είναι ο πυρήνας της κρατικής και της εθνικής οντότητας» εξηγεί κορυφαίο πολιτικό στέλεχος της κυβέρνησης Σαμαρά που συμφωνεί με όσους υποστηρίζουν ότι η περυσινή αιφνιδιασκήκη καρατόμηση της ηγεσίας των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλων 13 ανωτάτων αξιωματικών των τριών όπλων δεν ήταν «απόφαση ρουτίνας», αλλά οφειλόταν στη διογκούμενη καχυποψία και ανησυχία περί εκτροπής.⁶⁰

⁵⁸ ΠΔ 84/2009, (ΦΕΚ Α' 108/2009), Κύρωση του Κανονισμού περί Εξωτερικής Υπηρεσίας των Στρατευμάτων, Αρ.17 παρ. 5β.

⁵⁹ Παύλος Παπαδόπουλος, "Το πραξικόπημα που δεν έγινε," Εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 30/9/2012, σ.Α6.

⁶⁰ Παράβαλε: «Θεωρώ ότι οι Ένοπλες Δυνάμεις ... Είναι ο **κεντρικός πυρήνας της εθνικής κυριαρχίας και της κρατικής οντότητας**, γι' αυτό ... ο Γερμανός κατακτητής, όταν πάτησε πόδι στη χώρα, το πρώτο που φρόντισε να κάνει ήταν να διαλύσει τις Ένοπλες Δυνάμεις, γιατί ακριβώς **αποτελούν τον κεντρικό πυρήνα της κρατικής οντότητας, τον κεντρικό πυρήνα της εθνικής κυριαρχίας.**» Πάνος Παναγιωτόπουλος Υπουργός Εθνικής Αμύνης (Πρακτικά Βουλής (Ολομέλεια) ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΚΣΤ' Πέμπτη 13 Σεπτεμβρίου 2012, 979).

Πέραν των περικοπών που είχαν γίνει μέχρι τότε στις αμυντικές δαπάνες αλλά και στη μισθοδοσία των στελεχών και στις συντάξεις των αποστράτων των ΕΔ, ήλθαν και νέες περικοπές, οι οποίες ήταν πέραν του γενικού μέσου όρου, καταφανώς άδικες, οι οποίες προκαλούσαν οξύτερες αντιδράσεις με σημαντικές επιπτώσεις στο ηθικό του προσωπικού. Επίσης δημιουργήθηκε αντιπαράθεση και στο εσωτερικό των ΕΔ καθώς οι περικοπές ήταν πολύ μεγάλες στους μέσους και υψηλούς βαθμούς.⁶¹

Συνοψίζοντας, η Κυβέρνηση από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε την εξουσία άσκησε ισχυρό παρεμβατικό ρόλο στις κρίσεις - μεταθέσεις - αποστράτηγων πράγμα που οδήγησε στην παραίτηση του Α/ΓΕΣ. Στη συνέχεια αποστράτεψε τα 3/4 της ηγεσίας των ΕΔ, διέλυσε για δεύτερη φορά το ΑΣΣ και ακολούθως εστιάσθηκε στις αποστρατείες των Α/ΓΕΣ, με τέτοιο ρυθμό που μάλλον αποτελεί παγκόσμιο ρεκόρ, με αρνητικές επιπτώσεις τόσο για το Στρατό όσο και για το κύρος της Χώρας στο εξωτερικό. Παράλληλα συνέχισε ή επέτρεψε την πολιτική παρέμβαση και σε χαμηλότερα κλιμάκια, έστω και αν υπήρξε αναδιπλωση εκ των υστέρων, επηρεάζοντας την επετηρίδα και πέραν του 2020. Επίσης με τη στάση και συμπεριφορά της ενίσχυσε την «πολιτικοποίηση - κομματικοποίηση» των στελεχών. Με δεδομένο ότι η Κυβέρνηση ήταν τρικομματική, κατά το μείζον της θητείας της και οι αποφάσεις για τις αποστρατείες των Αρχηγών ελαμβάνοντο στο ΚΥΣΕΑ, υπό την προεδρία του Πρωθυπουργού, στο οποίο συμμετείχαν και τα άλλα κόμματα, είναι προφανές ότι επρόκειτο για κεντρική πολιτική επιλογή της Κυβερνήσεως, η οποία εκτιμάται ότι ως βασικό υπόβαθρο είχε πρωτίστως την καχυποψία περί εκτροπής του Στρατού. Επίσης η Κυβέρνηση επιχείρησε να χρησιμοποιήσει τη στρατιωτική ισχύ, για επίδειξη δυνάμεως προς ενίσχυση της θέσεώς της, με διαδικασίες συζητήσιμες, σε καμία περίπτωση εντός του υφιστάμενου θεσμικού και νομικού πλαισίου. Επιπρόσθετα πρόβη σε περικοπές μισθών και συντάξεων, πέραν των γενικών μέσων όρων, με βαρύτερες επιπτώσεις για τα στελέχη και τους αποστράτους, ενισχύοντας και τις εσωτερικές αντιπαράθεσεις. Τέλος, η αναδιοργάνωση των ΕΔ που επιχειρήθηκε το 2013, όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν υποστηρίχθηκε επαρκώς και αποδείχθηκε αναποτελεσματική, ενώ συνεχίσθηκε η περιορισμένη διάθεση πόρων προς τις ΕΔ με αποτέλεσμα την έτι περαιτέρω υποβάθμιση των δυνατοτήτων τους.

Α/ΓΕ/ΕΤΟΣ	Α/ΓΕΕΘΑ	Α/ΓΕΣ	Α/ΓΕΝ	Α/ΓΕΑ
2009	Αυγ.	Αυγ.		Αυγ.
2010			Μαρ.	
2011	Νοε.	Νοε.	Νοε.	Νοε.
2012		Ιουλ.		
2013		Μαρ.	Μαρ.	Μαρ.
2014		Φεβ.		
2015	Αυγ.(Σεπ)	Φεβ.	Αυγ (Σεπ.)	Φεβ.

Πίνακας 1: Αλλαγές Ηγεσίας Ενόπλων Δυνάμεων 2008-2015

⁶¹ Ν. 4093/2012 (ΦΕΚ Α' 122/2012) Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016 - Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016, Αρ. 29.

Κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ (Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015)

Την 25 Ιανουαρίου 2015 διεξάγονται πρόωρες βουλευτικές εκλογές, λόγω αδυναμίας εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας από τη Βουλή, με νικητή το ΣΥΡΙΖΑ (36,4%) ο οποίος σχημάτισε Κυβέρνηση συνεργασίας με τους Ανεξάρτητους Έλληνες (ΑΝΕΛ- 4,75%).

Η νέα Κυβέρνηση, ένα μήνα σχεδόν μετά την ανάληψη των καθηκόντων της, προχωρά την 25 Φεβρουαρίου 2015 σε τακτικές κρίσεις της ηγεσίας των ΕΔ και το ΚΥΣΕΑ αποφασίζει την αποστρατεία των Αρχηγών ΓΕΣ και ΓΕΑ. Αντικαθίσταται πάλι ο Α/ΓΕΣ, μετά από δώδεκα μήνες στις θέση, ανεβάζοντας σε τέσσερις τον αριθμό των Α/ΓΕΣ οι οποίοι αποστρατεύθηκαν σε διάστημα 32 μηνών (Ιουν. 2012 – Φεβ. 2015), ενώ αναλαμβάνει ο πέμπτος. Διαρρέεται ότι υπήρξε διαφωνία με τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης σχετικά με την παραλαβή των μεταφορικών ελικοπτερωτών NH-90.⁶² Φυσικά αυτό δεν ευσταθεί, καθώς η εφαρμογή της συμβάσεως είναι αρμοδιότητα της Γενικής Διευθύνσεως Αμυντικών Επενδύσεων (ΓΔΑΕ), η οποία ανήκει στο Υπουργείο, ενώ το ΓΕΣ είναι υπεύθυνο για το τεχνικό μέρος της παραλαβής. Ισχύει και σε αυτή την περίπτωση το κλίμα καχυποψίας, όπως και στις προηγούμενες Κυβερνήσεις, το οποίο βάρυνε στην απόφαση για την αποστρατεία του Α/ΓΕΣ.

Προβληματισμό προκαλεί η παραμονή του Α/ΓΕΕΘΑ, καθώς είχε επιλεγεί από το Νοέμβριο 2014, να αναλάβει το Φθινόπωρο του 2015, πρόεδρος της Στρατιωτικής Επιτροπής της ΕΕ. Η Κυβέρνηση λοιπόν αποφάσισε να καταφύγει σε έκτακτες κρίσεις μέχρι το Φθινόπωρο, προκαλώντας νέες αναταράξεις στην ιεραρχία των Κλάδων με αντικαταστάσεις Αρχηγών και Διοικητών Μειζόνων Σχηματισμών. Πρακτικά η Κυβέρνηση «έσπασε» τις κρίσεις της ηγεσίας των ΕΔ σε δύο φάσεις. Η πρώτη το Φεβρουάριο, με την οποία «εξακάθισε» θεωρητικά το πεδίο των υποψηφίων, δηλαδή διατήρησε τον Α/ΓΕΝ διαμορφώνοντας συνθήκες υψηλών πιθανοτήτων, σχεδόν στο όριο της βεβαιότητας, να αποτελέσει τον επόμενο Α/ΓΕΕΘΑ. Η δεύτερη μέχρι το Φθινόπωρο, με την επιλογή του Α/ΓΕΕΘΑ. Έτσι απέφυγε να κατηγορηθεί από την αντιπολίτευση, όπως έκανε η ίδια στο παρελθόν, όταν ήταν στην αντίστοιχη θέση, ότι αντικατέστησε ολόκληρη την ηγεσία των ΕΔ, μόλις ένα μήνα μετά την ανάληψη της εξουσίας, ενώ παράλληλα είχε στην ηγεσία δύο Αρχηγούς οι οποίοι προήχθησαν επί των ημερών της, για την αντιμετώπιση κάθε απρόοπτου που ήθελε προκύψει.⁶³

Την 26 Ιουνίου 2015 προκηρύχθηκε Δημοψήφισμα, με ημερομηνία διεξαγωγής την 5 Ιουλίου 2015 και ερώτημα αν πρέπει να γίνει αποδεκτό το σχέδιο συμφωνίας ΕΕ, ΕΚΤ και ΔΝΤ, που προτάθηκε στην Ελλάδα. Την 2 Ιουλίου 2015 εν μέσω προεκλογικής περιόδου για το δημοψήφισμα ο Πρωθυπουργός επισκέπτεται το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης όπου ο καθ' ύλην αρμόδιος Υπουργός σε μια αποστροφή του λόγου του δηλώνει «...Οι Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας διασφαλίζουν τη σταθερότητα στο εσωτερικό, την πρόσπιση της εθνικής κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, τη σταθερότητα σε σχέση με τις συμμαχίες της χώρας.... Ένας δημοκρατικός στρατός και οι δημοκρατικές Ένοπλες

⁶² Άγγελος Αθανασόπουλος, «Οι «κερδισμένοι» και οι «χαμένοι» στις κρίσεις των Ενόπλων Δυνάμεων,» ΤΟ ΒΗΜΑ, 25/2/2015, (<https://www.tovima.gr/2015/02/25/politics/oi-kerdismeni-kai-oi-xameno-stis-kriseis-twn-enopliwn-dynamewn/> ανακτήθηκε 20/7/2019) / Ανδρέας Κούτρας, "Αλλαγή φρουράς στην ηγεσία των ΓΕΣ και ΓΕΑ," Εφ. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, 26/2/2015, 11.

⁶³ Εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, "Αλλαγή κατά το ήμισυ η ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων," 26/2/2015, 5.

Δυνάμεις συνεχίζουν να διαφυλάσσουν με την αποστολή τους την εικόνα της χώρας στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.»⁶⁴

Όπως είναι φανερό όμως και οξείες ήταν οι αντιδράσεις από τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως.⁶⁵ Ένα έτος αργότερα αποκαλύπτεται ότι η Κυβέρνηση είχε επεξεργασθεί σχέδιο αντιμετώπισεως εξόδου της Ελλάδος από την ευρωζώνη, με την επωνυμία «Σχέδιο Χ».⁶⁶ Το συγκεκριμένο σχέδιο προέβλεπε την κήρυξη της χώρας σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης και μεταξύ άλλων την εμπλοκή του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης και κατ' επέκταση των ΕΔ, στη διαχείριση κρίσιμων εφοδίων, ακόμη και στην τήρηση της δημοσίας τάξεως. Το σχέδιο τελικά δεν απαιτήθηκε να εφαρμοσθεί. Η επίσκεψη του Πρωθυπουργού στο Υπουργείο Εθνικής Αμύνης, τρεις ημέρες πριν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, ήταν αναμφισβήτητα μια κίνηση υψηλού συμβολισμού και προσπαθείας αντήλησεως στηρίξεως των ενεργειών του από τις ΕΔ και όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων του σχεδιασμού ο οποίος υπήρχε, σε ενδεχόμενη περίπτωση εφαρμογής. Διαπιστώνεται, για μια εισέτι φορά η προσφυγή της Κυβερνήσεως προς την έμμεση στήριξη των ΕΔ. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν η απόρριψη της πρότασης του σχεδίου συμφωνίας, με ποσοστό 61,31%, το οποίο ωστόσο στη συνέχεια ανατράπηκε με πολιτική απόφαση.

Σημαντική παραμένει η διερεύνηση της αποφάσεως της Κυβερνήσεως να μην εναρμονισθεί με το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος. Τρία χρόνια αργότερα, ο αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως, Γιάννης Δραγασάκης, έδωσε ένα γενικό περίγραμμα του σκεπτικού της αποφάσεως αυτής, λέγοντας μεταξύ άλλων:

Ο λόγος που απορρίψαμε το ενδεχόμενο συνολικής ρήξης, ή μάλλον την παράταση της συνθήκης ρήξης στην οποία βρισκόμαστε, δεν ήταν στενά οικονομικός, αλλά ήταν ο κίνδυνος να δημιουργηθεί μια κατάσταση τόσο χασοπή, που να μην μπορεί να ελεγχθεί με δημοκρατικά μέσα. Αυτό θα οδηγούσε σε μια πρόωρη απονομιμοποίηση της κυβέρνησης και του αριστερού χειρισμού για ίσως πολλά χρόνια.⁶⁷

Προφανώς, η Κυβέρνηση στάθμισε την τρέχουσα κατάσταση, αλλά και τις συνθήκες που θα διαμορφώνονταν και αποφάσισε να μην προχωρήσει περαιτέρω, καθώς δεν υπήρχε σαφής εντολή από το λαό για έξοδο της Ελλάδος από την ευρωζώνη. Όπως έχει ήδη τονισθεί η σχεδίαση αντιμετώπισεως καταστάσεως εκτάκτου ανάγκης, συμπεριλαμβανομένης και της εφαρμογής του Νόμου περί Καταστάσεως Πολιορκίας, δεν είναι παράνομη. Βασική προϋπόθεση όμως παραμένει η τήρηση των συνταγματικών και νομοθετικών προβλέψεων, σε ένα «καθαρό» περιβάλλον και όχι με τη δημιουργία τεχνητών συνθηκών (επαμφοτερίζουσα ερμηνεία του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος κτλ). Στην περίπτωση αυτή η ηγεσία των ΕΔ μάλλον θα ευρίσκετο

⁶⁴ ΤΟ ΒΗΜΑ, «Ανησυχία για τις δηλώσεις Καμμένου ότι ο στρατός διαφυλάττει την εικόνα της χώρας στο εσωτερικό,» 2/7/2015, (<https://www.tovima.gr/2015/07/02/politics/anisvychia-gia-tis-dilwseis-kammenou-oti-o-stratos-diafylattei-tin-eikona-tis-xwras-sto-eswteriko/> ανακτήθηκε 20/7/2019).

⁶⁵ Εφ. ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, "Θύελλα προκάλεσε ο «εγγυητής» στρατός," 3/7/2015, 20.

⁶⁶ James K. Galbraith, *Welcome to the Poisoned Chalice. The Destruction of Greece and the Future of Europe.* (New Haven: Yale University Press, 2016), Appendix, Yanis Varoufakis. *Adults in the Room*, (London: The Bodley Head), 457-58.

⁶⁷ Βασιλίκης Σ. Κανελλής, «Αποκάλυψη - βόμβα Δραγασάκη για το δραματικό καλοκαίρι του 2015,» in.gr, 30/11/2018 (<https://www.in.gr/2018/11/30/politics/kvvnemisi/apokalypsi-vomwa-dragasaki-gia-dramatiko-kalokairi-tou-2015/> ανακτήθηκε 20/7/2019).

ενώπιον σοβαρού διλήμματος, εάν εκλείπει να εφαρμόσει το Νόμο περί Καταστάσεως Πολιορκίας. Όπως φαίνεται από τα στοιχεία που έχουν έλθει στο φώς, το θέμα αυτό δεν είχε τύχει αναλόγου προσοχής και συστηματικής επεξεργασίας. Αυτά όπως και άλλοι παράγοντες οδήγησαν, όπως ομολογεί και ο Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως, στην απόφαση να μην προκληθεί η «ρήξη» και να μην εφαρμοσθεί το Σχέδιο Χ, καθώς το όλο εγχείρημα ακροβατούσε στα όρια της νομιμότητας.

Την 20 Αυγούστου 2015, εν μέσω έντονης φημολογίας για επικείμενες εκλογές, αποφασίζεται η υπογραφή πρακτικού από το ΚΥΣΕΑ, δια περιφοράς, για την αποστρατεία του Α/ΓΕΕΘΑ και την άμεση ανάκληση του στην υπηρεσία για την ανάληψη των καθηκόντων του προέδρου της Στρατιωτικής Επιτροπής της ΕΕ, την επιλογή του Α/ΓΕΝ ως Α/ΓΕΕΘΑ, προαγομένου στο βαθμό του Ναυάρχου, και την προώθηση στη θέση του Α/ΓΕΝ του Αρχηγού Στόλου, με ημερομηνία εφαρμογής την 15 Σεπτεμβρίου 2015. Το θέμα έρχεται στη δημοσιότητα από την ανηπολίτευση. Το βράδυ της ίδια ημέρας, ο Πρωθυπουργός υποβάλει την παραίτηση της Κυβερνήσεως, προκειμένου να διεξαχθούν βουλευτικές εκλογές την 20 Σεπτεμβρίου 2015.⁶⁶ Τη διεξαγωγή των εκλογών ανέλαβε υπηρεσιακή κυβέρνηση, με Πρωθυπουργό τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου Βασιλική Θάνου και Υπουργό Εθνικής Αμύνης τον πρώην Α/ΓΕΕΘΑ, εκ των αποστρατευθέντων του Νοεμβρίου 2011. Η αλλαγή των Αρχηγών έλαβε χώρα, 5 ημέρες πριν την διεξαγωγή των εκλογών, εν μέσω πλήρους προεκλογικής περιόδου, δηλαδή με σαφώς ελεγχόμενες διαδικασίες. Συνεπώς, η επιλογή της Κυβερνήσεως για έκτακτες κρίσεις το Φθινόπωρο υπονομεύθηκε από τις ίδιες τις αποφάσεις. Η επανεκλογή της Κυβερνήσεως, αλλά και το οξύτατο οικονομικό πρόβλημα δεν έδωσαν περιθώρια για περαιτέρω εξέταση των ενεργειών αυτών.

Συνοψίζοντας, η Κυβέρνηση εντός συντόμου χρόνου μετά την ανάληψη της εξουσίας, αντικατέστησε ολόκληρη την ηγεσία των ΕΔ, απλά το έκανε τεχνητά σε δύο φάσεις. Η αποστρατεία του Α/ΓΕΣ, ήταν εντός του γενικότερου πνεύματος καχυποψίας που διακατείχε και αυτή την Κυβέρνηση για τη στάση του Στρατού, σε συνδυασμό με την αντίληψη, να έχουμε Α/ΓΕΣ που να «μας χρωστάει». Όλα αυτά εντάσσονταν στις γενικότερες επιδιώξεις της Κυβερνήσεως, τις συνθήκες που αυτή δημιούργησε αλλά και το σχεδιασμό εκτάκτου ανάγκης που αποκαλύφθηκε. Και αυτή η Κυβέρνηση, φλερτάρισε με την ιδέα της χρησιμοποίησης της στρατιωτικής ισχύος ακόμη και σε ρόλο επιβολής της εσωτερικής ασφαλείας, όπως επίσης και την άντληση στηριξίας εκ των ΕΔ, ενώ συνέχισε τη μειωμένη υποστήριξη της αμυντικής ισχύος της χώρας.

Ανάλυση-Συμπεράσματα

Στην Ελλάδα κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο κυριαρχεί η οικονομική ύφεση, συνειρία της οποίας προκλήθηκε μείωση των πραγματικών εισοδημάτων, ανεργία, κοινωνική δυστυχία και κοινωνική αναταραχή αλλά και κίνδυνοι εσωτερικών πολιτικών ανωμαλιών. Αυτά προκάλεσαν την εμφάνιση φαινομένων και συνθηκών πραιπωριανής κοινωνίας, όπως, υποβάθμιση της κοινωνικής συνοχής, κοινωνική πόλωση, χαμηλή

⁶⁶ Θανάση Αργυράκης, "Αιφνίδια αλλαγή ηγεσίας στις Ε.Δ. με ... υπογραφές," Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 21/8/2015, 11/ ΤΟ ΒΗΜΑ, «Τσίπρας: Υπέβαλε την παραίτηση της κυβέρνησης - Προανήγγειλε εκλογές», 20/8/2015, (<https://www.tvnima.gr/2015/08/20/politics/tsipras-ypobale-tin-paraitisi-tis-kybernisis-proanaggeile-ekloges/> ανακτήθηκε 20/7/2019).

αποδοχή του πολιτικού συστήματος, αναποτελεσματικότητα των πολιτικών κομμάτων, ζωντανεύοντας μνήμες του παρελθόντος, όταν η Ελλάδα για μακρά περίοδο πριν το 1974, είχε καταταγεί στην «πραιτωριανή ζώνη». Στο πλαίσιο αυτό, οι Κυβερνήσεις ανέπτυξαν έντονη καχυποψία έναντι του ενδεχομένου διολισθήσεως σε στρατιωτικό πραιτωριανισμό και ενήργησαν προς αντιμετώπισή του.⁶⁹

Οι Κυβερνήσεις είχαν τη δυνατότητα να απαντήσουν στο ζήτημα με τους εξής τρόπους:

α) με θεσμικά μέσα όπως συνταγματικούς – νομικούς περιορισμούς, εμπλοκή της Βουλής στην επιλογή της ηγεσίας των ΕΔ, λογοδοσία της στρατιωτικής ηγεσίας, λογοδοσία της Κυβερνήσεως

β) με την ανάληψη νομοθετικών πρωτοβουλιών

γ) με τον έλεγχο των πόρων προς υποστήριξη των ΕΔ

δ) με εκκαθαρίσεις στρατιωτικού προσωπικού και άλλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν τη συμμόρφωση των στρατιωτικών.⁷⁰

Όταν ανέκυψε η βαθειά οικονομική κρίση στην Ελλάδα είχε προηγηθεί η σταδιακή εξάλειψη της θεσμικής διαδικασίας επιλογής της ηγεσίας των ΕΔ, οδηγώντας σε ένα καθεστώς χωρίς στοιχειώδεις κανόνες και χωρίς καμία υποχρέωση λογοδοσίας (Κυβέρνηση – ηγεσία ΕΔ) σε κανένα θεσμικό όργανο, δηλαδή σε ένα σύστημα υποκειμενικού ελέγχου. Καμία Κυβέρνηση δεν ανέλαβε ουδεμία νομοθετική πρωτοβουλία, ούτε έκανε προσπάθεια να εγκαθιδρύσει ένα θεσμικό πλαίσιο αντικειμενικού πολιτικού ελέγχου των ΕΔ, εξορροπώντας πολιτικό έλεγχο, στρατιωτική ισχύ, στρατηγική και επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα. Τελικά οι Κυβερνήσεις σε ένα πλαίσιο κοινωνικής αστάθειας και γενικής ανασφάλειας, διασυνδόνοντας τις ΕΔ με τη δράση εξωστρατιωτικών παραγόντων αλλά και παρερμηνεύοντας στοιχεία της δραστηριότητας των ΕΔ όπως επίσης και υπό το κράτος φημών και διαδόσεων, καθώς δεν υπήρξαν αποδείξεις και στοιχεία προθέσεως εκτροπής των ΕΔ, επέλεξαν να αντιμετωπίσουν τις ΕΔ ως ανταγωνιστή.

Κατόπιν αυτών, η απάντηση από τις Κυβερνήσεις στο ζήτημα ενδεχομένου στρατιωτικού πραιτωριανισμού είναι κοινή λίγο ως πολύ, παρά τις μεταξύ τους αλληλοκατηγορίες όταν βρισκόταν στην αντιπολίτευση και συνίσταται στον απόλυτο υποκειμενικό πολιτικό έλεγχο σε κάθε επίπεδο. Ειδικότερα δε περιλάμβανε:

α) εκκαθαρίσεις και έλεγχο της στρατιωτικής ηγεσίας

β) τεχνητή υποβάθμιση της εξωτερικής απειλής

γ) βαθμιαία αποδυνάμωση της ισχύος των ΕΔ (υποχρηματοδότηση – υποστελέχωση)

δ) «πολιτικοποίηση – κομματικοποίηση» των στελεχών των ΕΔ

ε) αυξημένη μείωση του εισοδήματος των στελεχών των ΕΔ, αλλά και των αποστράτων, και

στ) ενδεχόμενη χρησιμοποίηση των ΕΔ προς υποστήριξη της πολιτικής σταθερότητας και της δημοσίας τάξεως.

⁶⁹ Δημήτριος Σιοκοβίτης, *Στρατιωτική Κοινωνιολογία στην Ελλάδα: Ειδικά Θέματα*, (Αθήνα: Εκδόσεις Βεργίνα, 2011), 97-100, Samuel Huntington, *Political Order in Changing Societies*, (New Haven: Yale University Press, 1996), 192-198, Amos Perlmutter, "The Praetorian State and the Praetorian Army: Toward a Taxonomy of Civil – Military Relations in Developing Polities." *Comparative Politics*, Vol. 1, No 3 (April 1969) 382-404, Thanos P. Dokos, "The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: The Case of Greece," 131.

⁷⁰ Claude E. Welch, "Civilian Control of the Military: Myths and Reality" στο Claude Welch (Ed). *Civilian Control of the Military: Theory and Cases from Developing Countries*, (New York: State University of New York Press, 1976), 3.

Εκείνοι από τη στρατιωτική ηγεσία που κατά την εκάστοτε κυβερνητική οπτική ήταν προβληματισμένοι ή επιφυλακτικοί προς πολιτικές επιλογές ή είχαν άλλες αντιλήψεις και προσεγγίσεις, στα αμυντικά ζητήματα φυσικά αλλά και στα θέματα χρησιμοποίησης των ΕΔ, επιχειρήθηκε είτε να παρακαμφθούν, είτε να εξουδετερωθούν και τελικά εφόσον δεν ειπείσθησαν να ευθυγραμμισθούν με τις επιλογές, τότε αντικαταστάθηκαν. Δεν αφέρθηκε κανένα περιθώριο διαφορετικής απόψεως και βαθμού ανεξαρτησίας του στρατιωτικού χώρου, αλλά υπήρχε απαίτηση για απόλυτη υπακοή σε συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές. Κατόπιν αυτών σε καμία περίπτωση δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι υπήρξε ανοχή στο διάλογο και στη διαφορετική στρατιωτική επαγγελματική αντίληψη. Επομένως ο «άνισος διάλογος», στον οποίο φυσικά η πολιτική πρωτοκαθεδρία δεν αμφισβητήθηκε από τους στρατιωτικούς, δεν λειτούργησε και τελικά διαμορφώθηκαν συνθήκες ενός «αυταρχικού μονολόγου».

Οι αποστρατείες της ηγεσίας των ΕΔ αποτέλεσαν σε όλες τις περιπτώσεις κεντρικές επιλογές των Κυβερνήσεων, καθώς οι ίδιοι Πρωθυπουργοί ήταν πρόεδροι του ΚΥΣΕΑ. Βεβαίως, οι Υπουργοί Εθνικής Αμύνης, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία του χώρου της εθνικής αμύνης, βαρύνονται για το κλίμα αστάθειας και ασυνέχειας που δημιουργήθηκε στο επίπεδο της ηγεσίας των ΕΔ, καθώς με δικές τους εισηγήσεις προς το ΚΥΣΕΑ, έγιναν οι αντικαταστάσεις των Αρχηγών, υπό τις συνθήκες που περιγράφηκαν. Επίσης, ο Α/ΓΕΕΘΑ ήταν μέλος του ΚΥΣΕΑ με δικαίωμα ψήφου, με αναβαθμισμένες αρμοδιότητες ενασκήσεως της πλήρους διοικήσεως των ΕΔ και εκ του νόμου ήταν υποχρεωμένος να υποβάλει εισήγηση εγγράφως προς τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης για την επιλογή των Α/ΓΕ, ως εκ τούτου ο ρόλος του ήταν είναι κομβικός στις επιλογές αλλά και στις αντικαταστάσεις των Α/ΓΕ. Οι εισηγήσεις του Α/ΓΕΕΘΑ (Νοε 2011 – Σεπ 2015), ο οποίος δεν διετέλεσε Α/ΓΕΣ, για τους υποψηφίους Α/ΓΕ δεν είναι γνωστές, όμως η εκ μέρους του αποδοχή του ρυθμού αντικαταστάσεως των Α/ΓΕ, η οποία σε καμία περίπτωση και με οποιοδήποτε κριτήριο και αν αξιολογηθεί δεν δύναται να χαρακτηριστεί ως θετική εξέλιξη. Κατόπιν αυτών, το ελάχιστο που δύναται να του αποδοθεί για την κατάσταση που δημιουργήθηκε στις ΕΔ και ειδικά στο Στρατό, είναι η αδυναμία να πείσει τους Υπουργούς Εθνικής Αμύνης αλλά και το ΚΥΣΕΑ, να μην ενεργήσουν ως ενήργησαν. Σε όλες τις περιπτώσεις η προσπάθεια επικεντρώθηκε στον έλεγχο του Στρατού.

Επειδή, ο Στρατός είναι ο μοναδικός Κλάδος που έχει τη δυνατότητα επεμβάσεως σε όλο τον ελληνικό χώρο και ο Α/ΓΕΣ εκ του νόμου, έχει αυξημένη ισχύ στον έλεγχο των χερσαίων δυνάμεων, είναι δε αυτός που θα φέρει το κύριο βάρος σε περίπτωση εφαρμογής της Νόμου περί Καταστάσεως Πολιορκίας, επιδιώκεται να είναι «ελεγχόμενος». Προς επίτευξη αυτού του στόχου, όλες οι Κυβερνήσεις, πέραν των αποστρατειών των Αρχηγών, εφάρμοσαν και το «δόγμα του δύο». Δηλαδή, στο χρονικό διάστημα δυο ετών από αναλήψεως της εξουσίας, αποστράτευσαν όλους τους Αντιστρατήγους μέλη του ΑΣΣ που είχαν προαχθεί στο βαθμό επί προηγούμενης Κυβερνήσεως [Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ (Νοέμβριος 2011), Κυβέρνηση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ – ΔΗΜΑΡ (Φεβρουάριος 2014), Κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ (Ιανουάριος 2017)], προς αναζήτηση του «καταλλήλου». ⁷¹ Και φυσικά όταν δεν προέκυπτε αυτός, οι Κυβερνήσεις δεν τήρησαν τα προσχήματα περί ενός ελαχίστου χρόνου παραμονής στη θέση, ούτε έλαβαν υπόψη τους την ανάγκη συνεχείας

⁷¹ Η Κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ τον Ιανουάριο 2017, αποστράτευσε τους 10 πρώτους Αντιστρατήγους και προήγαγε ως Α/ΓΕΣ τον τελευταίο.

της διοικήσεως και της αποτελεσματικής λειτουργίας του Κλάδου, αλλά προέβησαν σε αντικαταστάσεις.

Οι αντιλήψεις της «στρατηγικής ψυχραιμίας» και της «σημειακής κρίσεως» διαπέρασαν όλες τις Κυβερνήσεις της εξεταζόμενης περιόδου. Δηλαδή όπως προαναφέρθηκε, προσαρμόσθηκε ο αντίπαλος στα «μέτρα μας» και ο τρόπος ενεργείας που «ευελπιστούσαμε» να εφαρμόσει, στους «ευσεβείς μας πόθους» και όχι στη θέση που του επέτρεπαν οι πραγματικές του δυνατότητες. Ήταν μια καθαρά τεχνητή προσέγγιση, η οποία ερμηνεύθηκε από πλευράς των ελληνικών Κυβερνήσεων ως δυνατότητα περιορισμού των στρατιωτικών δυνατοτήτων της χώρας, χωρίς κίνδυνο. Στην αντίληψη αυτή προσχώρησαν και στελέχη της ηγεσίας των ΕΔ, φυσικά όχι η πλειοψηφία, τα οποία «καθυσάχασαν» τους φόβους των πολιτικών. Ως αντίβαρο, προβλήθηκε η ισχύς που παρέχουν στην Ελλάδα οι συμμαχίες (ΝΑΤΟ, ΕΕ, κτλ) και οι πολυμερείς συνεργασίες στις οποίες συμμετέχει. Αναμφισβήτητα, αυτές προσφέρουν σημαντικό διεθνές ειδικό βάρος, πολιτικό και διπλωματικό κεφάλαιο στην Ελλάδα, όμως στρατιωτικά πολύ δύσκολα θα την συνδράμουν την κρίσιμη στιγμή, είτε γιατί δεν έχουν δυνατότητες (π.χ. ΕΕ), είτε για άλλους λόγους (πολιτικούς, οικονομικούς, κτλ, π.χ. ΝΑΤΟ).

Όλες οι Κυβερνήσεις ανεξαρτέτως εφάρμοσαν προγράμματα περιορισμένων πόρων υποστηρίξεως της εθνικής αμύνης, τα οποία σε συνδυασμό με την απροθυμία μιας στιβαρής ανασυγκροτήσεως των ΕΔ, οδήγησαν με μαθηματική ακρίβεια σε μειωμένη λειτουργικότητα, ετοιμότητα και διαθεσιμότητα μέσων και δυνατοτήτων, περιορισμό της εκπαίδευσως και της προωθημένης εθνικής παρουσίας. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν η σταδιακή διολίσθηση και υποβάθμιση της στρατιωτικής ισχύος της Χώρας.

Η «πολιτικοποίηση - κομματικοποίηση» των στελεχών των ΕΔ και ειδικά στους ανώτατους βαθμούς, ενισχύθηκε με τον πολιτικό - κομματικό παρεμβατισμό προς έλεγχο των προαγωγών ή την «αποκατάσταση» εκ των υστέρων, προς δημιουργία αισθήματος «ευγνωμοσύνης», προκειμένου να εξαναγκάσει και τους απολίτικους να στραφούν στις «ζώνες πολιτικού ελέγχου».

Η αυξημένη περικοπή του εισοδήματος των στελεχών των ΕΔ αλλά και των αποστράτων (η ευθύνη τεχνηέντως διαχύθηκε ή διολίσθησε και προς τις στρατιωτικές ηγεσίες), προκάλεσε κρίση εμπιστοσύνης των στελεχών προς τις ηγεσίες των ΕΔ. Μέσω και αυτών επιχειρήθηκε εμμέσως από το πολιτικό σύστημα, η απονομιμοποίηση και αποδυνάμωση των ηγεσιών των ΕΔ, στα πλαίσια του περιορισμού του κινδύνου διολίσθησεως προς τον στρατιωτικό πραιτωριανισμό. Η πολιτική της υποχρηματοδοτήσεως των ΕΔ αλλά και της περικοπής των μισθών - συντάξεων ήταν συνεπής εφαρμογή της αντίληψεως ότι: «Ο προϋπολογισμός είναι ένα από τα πλέον αποτελεσματικά αν όχι το αποτελεσματικότερο μέσο ενασκήσεως του πολιτικού ελέγχου επί του στρατιωτικού κατεστημένου. Ακόμη και αν οι περικοπές γίνονται απλώς και μόνο για να υπενθυμίσουν στους στρατιωτικούς την κυριαρχία των πολιτικών αρχών».⁷²

Σχεδόν όλες οι Κυβερνήσεις διερεύνησαν, μελέτησαν, σχεδίασαν και επιχειρήσαν, έστω και υπό τύπο «εκδουλεύσεως», να χρησιμοποιήσουν τη στρατιωτική ισχύ ως εγγυητή της πολιτικής τάξεως και σταθερότητας, αλλά και της εσωτερικής ασφαλείας. Όμως σε καμία περίπτωση δεν αποτόλμησαν να αποφασίσουν τη χρησιμοποίησή της, εφαρμόζοντας τις συνταγματικές και νομοθετικές προβλέψεις, καθώς κατά βάση δεν συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις, όμως το σημαντικότερο ήταν η υποψία και ο φόβος τους ότι η κατάσταση είναι δυνατόν να διαλάθει του ελέγχου τους.

⁷² Huntington, *The Soldier and the State*, 437.

Στον αντίποδα, οι ΕΔ παρέμειναν σταθερά εστιασμένες στη βασική τους αποστολή δηλαδή στην άμυνα και εξωτερική ασφάλεια της χώρας, απολαμβάνοντας ευρείας αποδοχής από την κοινωνία. Δεν προέκυψαν στοιχεία και αποδείξεις ότι η ηγεσία αλλά και αξιωματικοί εντός των ΕΔ επιχειρήσαν να ασκήσουν πολιτική επιρροή, δηλαδή να επηρεάσουν ή να πυροδοτήσουν πολιτικές εξελίξεις ή ακόμη χειρότερα να προχωρήσουν σε στρατιωτική εκτροπή. Δεν παρασύρθηκαν από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα προκειμένου να λειτουργήσουν ως εγγυητής της πολιτικής σταθερότητας, ως εναλλακτική λύση στο πολιτικό σύστημα, ούτε ως ομάδα συμφερόντων, ούτε και ως πραιτωριανός στρατός, σε διαιτητικό ρόλο από τα παρασκηνία.⁷³ Η εκτίμηση ήταν σταθερή ότι οποιαδήποτε επέμβαση των ΕΔ στην πολιτική ζωή της χώρας θα είχε δυσμενείς εξελίξεις στην ελληνοτουρκική αντιπαράθεση και το κυριότερο θα αποδυνάμωνε την Ελλάδα από τα διεθνή της ερείσματα, όπως η ΕΕ, το NATO κτλ. Το τελικό αποτέλεσμα θα ήταν η υποβάθμιση των στρατηγικών δυνατοτήτων και επιλογών της Ελλάδος, σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής, θα επέτεινε το οικονομικό πρόβλημα και θα προκαλούσε εσωτερική αντιπαράθεση και αστάθεια.

Οι ΠΣΣ αποτελούν τμήμα της πολιτικής εθνικής ασφαλείας.⁷⁴ Φυσικά και δεν αντιμετωπίστηκαν ως τέτοιο ζήτημα από τις Κυβερνήσεις, αλλά διαμορφώθηκαν καθαρά υπό το κράτος εσωτερικών παραγόντων και εξελίξεων, με καταφανή οπισθοδρόμηση και αρνητικές επιπτώσεις στον δημοκρατικό πολιτικό έλεγχο. Ενασκήθηκε υποκειμενικός πολιτικός έλεγχος, του οποίου όλα τα χαρακτηριστικά ξεδιπλώθηκαν, με σημαντικότερο αυτό της υποβαθμίσεως της στρατιωτικής ισχύος. Επίσης όπως προαναφέρθηκε δεν υπήρξε «άνισος διάλογος» αλλά ένας «αυταρχικός μονόλογος». Αυτά οδήγησαν στη διατάραξη των ΠΣΣ, προκαλώντας κλονισμό της ορθής συνεργασίας ακόμη και διάρρηξη του πλαισίου της.

Σε ότι αφορά στο Δίλημμα της Κηδεμονίας, οι Κυβερνήσεις παρότι γνώριζαν την έκταση, το μέγεθος και την ισχυροποίηση της εξωτερικής απειλής, γεγονός το οποίο τους έδινε επαρκή αιτιολογία για να διατηρήσουν ή να ενισχύσουν, όπου ήταν εφικτό, το επίπεδο των δυνατοτήτων των ΕΔ, επέλεξαν την αποδυνάμωση τους, με ποικιλία μέσων που έχουν αναλυθεί. Επίσης με τις διαδοχικές αλλαγές των ηγεσιών των ΕΔ, και τον τρόπο επιλογής, περιόρισαν τις πιθανότητες αναδείξεως ισχυρών ηγεσιών προκειμένου να ελαχιστοποιήσουν το ενδεχόμενο στρατιωτικής εκτροπής και ανατροπής τους. Οι ΕΔ λόγω των ισχυρών απειλών και κινδύνων έναντι της χώρας παρέμειναν νομοταγείς στις Κυβερνήσεις.

Επίλογος

Οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν στην Ελλάδα την συγκεκριμένη περίοδο έφεραν τις Κυβερνήσεις αντιμέτωπες με το Δίλημμα της Κηδεμονίας. Η βαθειά καχυποψία των Κυβερνήσεων για το ενδεχόμενο εμπλοκής των ΕΔ στο πολιτικό γίγνεσθαι της χώρας, οδήγησε στη διάρρηξη των ΠΣΣ και στην σταδιακή υποβάθμιση των δυνατοτήτων των ΕΔ. Η κατάσταση αυτή πρέπει να αποτελέσει αφετηρία για επανεξέταση τόσο των ΠΣΣ, όσο και των δυνατοτήτων των ΕΔ, προκειμένου να είναι ικανές να

⁷³ Heywood, *Εισαγωγή στην Πολιτική*, 525, Perlmutter, "The Praetorian State and the Praetorian Army," 392.

⁷⁴ Huntington, *The Soldier and the State*, 1.

ανημετωπίσουν της εξωτερικής απειλής και να συνεχίσουν να αποτελούν το βασικό πυλώνα της εξωτερικής ασφάλειας της χώρας.

*Ο **Κωνσταντίνος Γκίνης** αποφοίτησε από τη ΣΣΕ το 1979 και ονομάστηκε Ανθυπολοχαγός Πυροβολικού. Διοίκησε όλα τα κλιμάκια διοικήσεως και παρακολούθησε όλα τα σχολεία του Όπλου του. Έχει διεθνή εμπειρία ως παρατηρητής της ΕΕ, στην πρώην Γιουγκοσλαβία και ως επιτελής στο Αρχηγείο του ΝΑΤΟ στις Βρυξέλλες. Υπηρέτησε ως επιτελής στο ΓΕΣ και ΓΕΕΘΑ. Διετέλεσε Δντής Επιτελικού Γραφείου Α/ΓΕΕΘΑ και Συντονισμού Επιτελείου ΓΕΕΘΑ, Διευθυντής Επιχειρήσεων και Α' Κλάδου του ΓΕΣ, Διοικητής ΔΠΒ/ΧVI Μ/Κ ΜΠ, Διοικητής 80 ΑΔΤΕ «ΚΩΣ», ΧII Μ/Κ ΜΠ «ΕΒΡΟΣ», 1^{ος} ΣΤΡΑΤΙΑΣ, Ελληνικού Στρατηγείου ΕΕ, Γενικός Επιθεωρητής Στρατού και ολοκλήρωσε τη σταδιοδρομία του ως Α/ΓΕΣ. Είναι μέλος του ΙΔΙΣ και του ΣΕΕΘΑ. Ασχολείται με τη θεωρία του Πολέμου και τη Στρατηγική.*